

Zaborski, Jona
Dwa dni w Okupacji

PG
5438
Z2D9
1873

Dwa dni w Chujawie.

Nowoweká powešť.

Napísal

Jonáš Báborký.

Lucius Novák

Turč. Sv. Martin.

Tlačou a nákladom kníhtlačiarstvo-účastinárského spolku.

1873.

YG

5438

Z2D9

1873

Deň Ťkaredý.

1.

Nech nedeží niže svojej hodnosti čitateľ, navrhý na samých firštow, grófow, barónow, markízow, bankárov, a ich wywostnené paláce, potom na škwošné mestá, s ich wysočiznými domami, wydlaženými a plynom ošwietenými ulicami, hlučnými námestiami; nech nedeží niže svojej hodnosti, wstúpiť raz na jeden deň w myšlienkach i do biednej Chujawy, w akej ťnaď i sám telesne prebýwať ráči.

Rok, do ktorého powešť prítomná padá, bol 1865, keď už Bach so svojím cudzozemským úradníctvom a so svojou rovnoprávnosťou wšsetkých s wylučným panovaním Nemcow wygazdował, a uhorskí Slowáci mali svoje domorodé, samowolené wrchnosti, samých plnokrewných zo slowenských rodičov narodených Maďarow.

Čestní chujawskí sedliaci stoja s richtárom na hradískej ceste, od nejž trochu w bok čuší medzi zelenými stromami Chujawa, s wyčniewajúcim Kobzajowym a menším židowským

kaštieľom. Všetei majú na hlavách šširák, na bedrách veľičizné remenné opasky, na nohách vysoké až po kolená čižmy, na drieku krátke kosselky s rozpustenými rukávoma, nohavice zo drelchu na remeň, na prsách červeným vyššivané lajblíky. Ten vysoký chudorľavý Lipnický je bosý a bez lajblíka. Hlava sa mu trasie, ako čoby vždy dačo zchvaľoval alebo zapieral. Trajú sa mu i nohy a ruky, keď ich podvihne. Na príčine je planý krčmár, že mu dnes pálenky na úver nedal. Vo u Lipnického tremula len wtedy prestane, keď halbičku buchne do seba. Najbližší jemu w lumpáckom vypatraní je Humenský. Čižmy ani jeho neomínajú a partica z wtchého klobúka visí mu po kuschy na plecá. A predca tento zpusťlý muž chodil za šštyri roky do šškol latinských. Je newrlý, bo i jeho pripravila neprajnosť židovská o obnčajné ranajky. Za ním nasleduje územčistý, ale šširokoplechý muž. Má preš plecá prehodenný kožuch nový, ale nohavice samá záplata, a jedna z týchto sa opála odpáraná práve na samom zadku. To je najdrzejší w celej obci korbeľ, nestydatý Kožuch. Bléi mu i teraz lieh z tučnej červenej twári. Zajac, tiež územčistý chlapík, s opičou twárou, bývalý hušár, teraz dedinský ššasseť a ossemeta, tiež milovník krčiem, wyznačoval sa swojimi krpcami. Trčala mu z nich na piad slama. Ostatní môžu byť ako sú oblečení. Wed už jedemnašš rokov tomu, čo pan-

šťina prestala. Najparádnejší wšak zo wšetkých je richtár Ľučko. Na ňom wšetko nové a čisté. Má jice len pol úreka, ale pálenky nepije. Pre túto riedku vlastnosť octla ja w jeho ruke i palica richtárska, hoc je ešte muž mladý.

Čakajú na príchod služneho a cestowného pána, majúce odovzdať stolicy nawožené kopyň štrku. —

Brava medzi nimi je hlučná. Najmenej zo wšetkých hovorí richtár, najviac Kožuch. Korbel tento rád majstromal každého, drkotal wždy čo mu slyna primiešla na jazyk, bol došľ drzý postavil sa i wrchnosti. Bol by mohol platit za ochranu pravdy, platil wšak len za prvého w obec bezočinca a podliaka, ktorý už kúty wšetkých žalárov pomytieral, s každým sa wadil, hrdlowal, i vlastnú matku za vlastn pomlátil, pri tom i fradnul. Mlel ústami a činil osľerdy, rehotal sa, vrekáral každého i podnapilý Bajac so šlamenným ostroham.

Jazyky týchto osľemetníkov rozviazaly sa zmlášte wtedy, keď zošli sedliaci dva prichádzajúce vozíky. Napred hádali, ide-li služny sám? Nie, rozhodnul Kožuch. Služny jedí na vozíku a ohliada sa okolo s podopreným bokom tak, ako čoby sa opytowal: Kde ešte druhý swet pre mňa? Tohoto mi málo. Radul sa pri tom a ukázal weliké fúzny. To nenie jeho postawa, prišwedčil Bajac škreiac sa w poly.

Repovedám? vytríknul za tým brzo. To pán s veľikým nosom. Tak nazývali pomocníka služného, pre jeho neobyčajne veľiký nos, do ktorého pchal ustavične čierny tabák, i začali ho otrepowaf.

To taký, ukázal Kožuch šomárské ussi. Bol taký žiak, že pre neho celý školský bolý samé prázdniny. Utekaf domom, ako plané praša z poľa. Otec mu vždy slubowaf, že ho dá za šviniškého pastiera. A teraz hľa! Pri všetkých prevratoch, či Nemci panujú, či Maďari, on w úradu.

Páni majú s paňským žobrákom posuto-
wanie, odpľul s kyselou tvárou Dumenšký. Pri-
šiel na mizinu pre parádnicu ženu. Kapitula
pustila majetok jeho na bubon. Aby nezahynul
hladom, pchajú ho páni pri každej premene do
úradu.

Terajší jeho úrad nenie stoličný, proti-
rečil Belechawý, muž chudobne odetý, ale prvý
boháč w obci, bo i najväčší škrbec. Služný si
ho len sám wzał za pomocníka. Plati mu zo
svojeho mešca, aby chodil za neho po odchodzy,
ako kočujúca spravodlivosť, keď on dozera svo-
jím paňštiarom alebo pošuje. Čo mu chybí,
daháňa mu z nasseho.

A trubač tomu rozumie, ozwal sa Bučaf,
jediný medzi sedliakmi, ktorý nosil bajúzy, lebo
býwal wojakom, ináče tvár sprostá, mravy
samá neokresaná hrubosť. Kam prijde, všade

zdiera nestydate, ako čoby mu teraz sedliaci mali nahradiť, čo premárnil. Bojím sa, že ani tu nám darmo neide, ten bankrot.

Zajac vyjmieval sa z jeho vozíka a pohoniča, Maďara w kučme a bunde. Gotový strachopud do konopi, rehtal sa, ja jeho Boha.

A tie škafky, imial sa Kožuch, pravé maďarské tátosťe. Prisahám Bohu horšie od mojích.

Dostalo sa i sedemšiemu na druhom vozíku cestownému pánowi, ktorého, pre jeho plachý pohľad, len stydliwou Zuzankou nazýwali. Má celé tri sliwy, rehtal sa Zajac, a polpiatej brázdny zdedil po otcowi.

Me je majster wo swojom remešle, imial sa Kožuch, a wynalezol i dačo nowečo. Nemei wynasli ipôsob štláf cešty železom, on šlamou.

Už ozaj, ušškrnul sa zašmuššilý Bučak. Gotwa zaujal úrad nowý cestowný pán, už mu šlo z každej obci po jednom woze šlamy. Že sa to nehanbí takej žobračly!

Cešty teraz už len wtedy budú dobré, wtipkowal Zajac, keď sa wyštelú šlamou.

A keď šfutočne bude tak! pokýwal hlavou richtár Gučko. Mohli sme i my odwiezť tých dakolko otiep, ako iné obce. Uwidíte, že to zaplatíme.

Tak pošudzowali sedliaci blížiacich sa na vozíkoch pánow. Pri tom wššetkom šmekli flobúfky s pokorou, keď eššte boli wzdialeni na dohodenie kameňa, i wysofý, kydawý pán s weli-

hým nosom, i nízký, chudíčký cestovní pán s malíčkou zahubenou tváričkou.

Príšľedšie ku sedliakom bez pozdravenia, jali sa hneď ohliadať kopky štrku. Len Maďar w kožennej bunde a hajduč w červených nohoviaciach zostali na vozíku.

Maďar keď zbadal, že ho sedliaci zvedawe a s utajeným smiechom ohliadajú, vyplazil na nich jazyk: Nikdy ste takého čuda, eh adta Tótja, newideli?

Bajac sa zarehotal hlasite: Nem hneválni, pán Maďar, nem hneválni, bo hriech.

Wšofký pán s veľkým nosom frácal nemo šrbena od kopky ku kopke. Len do nosíka pchal pod chvilou čierny tabák, a potom ho wndiwal do zassvinenej ohawne plátenej šatky. Pre toto ustawicné zapcháwanie fajáka howoril kydawý muž, ako kto má náchu. Cestovní hanil kopky. Hneď nenderiln mieru, hneď štrk bol planý.

Z prvu to bolo len hľadanie hanenie, potom ale prišli ku kopkám, ktoré skutočne sotwá polowicu mieru uderiln. Aha, už ich mám! zaplešala duša wo stydliwej Suzance.

Najdúc skutočnú príčinu, žiadal wšlowenie pokuty; a pán s veľkým nosom nie leniwý, určil ju wo tridsiatich zlatých.

Dobre, pán welkomožný, ozwe sa richtár. Hučko, ale to netýče sa nás sedliakow, bo chybné kopky sú panské, tieto pána welkomožného Robzaja a tieto pána welkomožného Schelm-a.

To trochu zmiatlo i stydlivú Zuzanku i pána s veľkým nosom. Postúpili na stranu a šhovárili sa tichútko. Pán s veľkým nosom radil dať pokoj, bo práve mal byť Kobzajovým hosťom: cestovní ale šťál na pokutovaní obce. Ku zachoteniu kočujúcej spravodlivosti dodal, aby pokutu vybral pre seba. To sa neminulo s účinkom. Pán s veľkým nosom osvedčil, že esakugyan šťtróf zaplatí izé gmina pode šťtrnástimí dňami, a dodal s dôrazom, že musí byť oddaný jemu do ruky.

Užasnutí sedliaci šťpejú, šťtuchajú do richtára. Tento sa teda táže: Mám teda pokutu vybrať od pánov?

Ja ti nepovedám, okríknul ho pán s veľkým nosom, od toho máš vybrať. Povedám len, že šťtróf zaplatí gmina. A s tým došť. Wiac ani slova.

Dobre, pán veľkomožný, pokoril sa obyčajom šťvojím ulíhavý richtár. Sedliaci ale týwali hlavami a odplúwali. Kožuch sa ozval hlasite: Ja prisahám Bohu za pánov neplatím.

Súdcovia sa šťtawäli, akoby nič neboli šťlyššali, šťadli na vozíky a roziššli sa. Stydlivá Zuzanka šťšla hradítkou cestou ďalej, pán s veľkým nosom obrátil sa ku Chujawe, a prikázal sedliakom nasledovať ho.

Títo teda šťšli za vozíkom, ťhajúc tejto kočujúcej spravodlivosti a všťetkým pánom vôbec.

Ja som hneď povedal, že bude zle, reknul Rožuch, náhle tú uhorskú zástavu zo štoličného domu vymesili.

A náhle uviedli zase tú maďarčinu, dodal Bučák. Paňská reč, paňská spravodlivosť.

Zali sa potom vychwalovať vyhnaných r. 1860 postupne Nemcov. Richtár ale ich ohriaknul: Dajte pokoj! Dost sme sa nareptali na nich, a smiali sme sa, keď spievali páni: „Guncút Nemec.“ Mám by ani Boh nemyslel.

Ty vždy s pánni, seknul ho Rožuch, náš nebrániš, úst za náš neotvoríš, ku všetkému kýmáš hlavou, ako káčer. Odpľul a sediaci mu prišwedčovali, najmä Humenský, ktorý Gučkovo richtárenie považoval za svoju najväčšiu krivdu. Akoby i nie? On, píšemník a latinák je v obei nič, a taký frízikár, taký chlapčisko richtár.

Tento bodnul hnevne paličkou do zeme: Povinnosť moju znám a plním, kde môžem. Celom do steny bije blázon. Vidíte, že páni držia spolu, ako refaz. Bohati vypustili na náš rotn hladosťow, a títo nás nesluttujú. Myslia si: čokoľvek im necháme, wezmú židi; teda len ber. Žijeme ako howädá, nuž zachádzajú s nami ako s howädami. Povedal som jám i teraz. Bolo dať tej sťndlivej Zuzance po páre otiep, taby nás teraz neboli zodreli.

Ja pofutu tú neplatím, twrdil znovu, prijahal a bil ja w priá Kožuch. To isté činil i hrubý Bučak a škrbný Pelechawý.

Ba wernu platíte, mrštil richtár paličkou. S zbijú ka i plakaf ti nedajú. Slyšali ste to ľživé oswedčenie tej prepasti neisprawodlivošti. Wždy twrdí len swoje, že štróf platí gmina. Kto je to tá gmina? Wie on dobre, že ma i pán i žid wýstrčí, keď prijdem pýtať od neho pofutu.

2.

S takýmto rečmi prišli ku krčme pri hradskej ceste, odkuď wiedla bočnia cesta do blízkej na dve strelenia Chujawy.

Predo dvermi stála cudzia obštarná ženšтина w rúchu dlhom, než wetchom a biednom. Táto ja priblížila s poforou ku pánu richtárovi, a profila o dowolenie zahrať wečer komédiu s pumperlíkami. Dobrá ženo, usškrknúť sa richtár, máme my tu došť komedií, každý deň inakšiu; ale už len hrajte, jestli chcete. Dštatní wbehli do krčmy potužik ja, a potom ja whrnuli do dwora Kobzajowho. Wstúpili s obnaženými hlavami, s nimi i štaričký ewangelický učiteľ, spolu zapíšowateľ obce, Koreň.

Panstwo už sedelo na powýššenom, frntom predodweri o štyroch štłpoch. Pan s welikým nosom, Kobzaj a ewang. šarár Čulík sedeli pri

ofrúhlom jedlowom stole na ťetomých stoličkách. Pred nimi stál júdoček dohánu a ťkienička líferu s kalíškami. Úradník Rozumowský kúril dymku trochu na strane. Okolo neho wťietečil chlapček a dve malé diemčatka s lútkami.

Po chvíli ozwe ťa, ťmrknúc tabaku, pán s welíhým nošom: Slúchajte nebože! Za ťom dnes fóképen nato prišiel, miesto welkomožného pána föszołgabirówa, abnych uštátíl izé elóleges költséğvetés pre gminu. Rozumiете?

Ba weru nerozumieme, ozwal ťa richtár.

Pán s welíhým nošom puknul ťi prťtom na malowanú tabačnicu: Nerozumieme, nerozumieme! Tak je to, keď ťa len tú iproštú ťłowenčinu učíte wo ťškole.

Peťná pochwala pre učiteľa! doplnil haruťenie Kobzan, keď potom „iproštáci“ ani ťlámnych megyei tisztov nerozumejú.

Sluťíte? ťťepnul učiteľ Koreň jedliakom. Prečo ťa neučíte reč pánow?

Na powýťšenom predodwerí mrťštil ťarár Čulík hnewne rukou, potom ťťepnul Kobzanmu: Musel by napred ťám učiteľ maďarťky weďeť.

A Kobzan na to: Ukážeme mu cestu z Chujawy.

Pán s welíhým nošom takto ráčil wyťwetlif wec iproštákóm: Költséğvetés, to je izé, nech powedia, pán ťarár, čo.

Rozručka ťelčikow, ozwal ťa Čulík hrdo.

Tak ješt, priswedcil pán s welikým nošom, rozruška felčikow. Wyšoký helytartótanács ráčil elrendelovať, aby sa felčíky gminy na folko len možno znížily.

Beru dobre, pán welkomožný, priswedčovali jedliaci.

To sa teda bude végrehajťovať. Richtár bral do tohoto času dwadŕať i tri ešteraichské zlaté. Z toho tri dolu.

Dobre, dobre, zchwalowali to jedliaci.

Notárius má dwanašť ešteraichských zlatých. Z tu dva dolu.

Z to odobrili jedliaci s radoštou.

Zgazdomali sme päť ešteraichských zlatých, poŕačował pán s welikým nošom. Dodáte tu tomu osem, ta budeme jártatovať „Krajana“ a „Gazdasági lapok.“

Tu už jedliaci owesili nošy a mrmľali. Učiteľ Koreň sa ohliadnul po nich a reknul: Maďariské nowiny tu nikto čítať nebude, bo nemôže.

Wassa chyba! osupil sa na neho pán s welikým nošom.

Kobzan ho wycitil za to ilowo „maďariské.“ To wraj len paňsláwi nazwali Maďarow Maďarmi.

Farár Čulík dubal ſi prštom do čela: Nerobte mi ašpoň hanbu, wy trupe!

Pri tom wšjetkom nawrhnul ešste ojmelowaný jedliakmi učitel, zwážif radššej „Obzor,“ keď už obec má držať nowiny.

To ešste, to! ohriaknul ho Čulík. „Obzor“ sú nowiny panslawištické.

Na to ja už zhniedzil i hladiaci čmúrawe pred jebä úradník Rozumowski: To som ešste newedel, že jesto i panslawištické pluhý a brány.

Alle to meru len pri tom zostalo, že „Obzor“ sú nowiny panslawištické a že ja musí napomáhať ipišba maďarská. Do zápisnice pošlo, že ja majú zwážif, na wššeobecnú žiadosť konštitucionálnych občanow, „Gazdasági lapok.“ Len „Krajan“ buchnul. Wo w akomkoľwek duchu ja píjšu nowiny tie, reknul farár Čulík, sú predca len slowenšské. A to bolo i panštronu po chuti, i jedliakom.

Prisjiel potom rad na nešpodiewané wýdawky. Pán s welkým nošom nawrhnul päť zlatých. Alle richtár zhýknul: Čo to? Pšu mucha. Wne tu kedýkoľwek príjde na krč, či dáky pán z berničného úradu, či stoličný lefár, či pandúr, či hajdúch: richtáru, dáwaj! Kolko to do roka toho po štyri, po päť zlatých! Wed nás teraz od razu pán welkomožný na tridšat zlatých pošutowali. Wlám-li platif zo swojecho?

To ja trochu nemile dotklo pána s welikým nošom. Preto rieššil wec na šforo: Rozwrhni čo príjde na ošminy. Tu len o to ide, aby wysoký izé helytartótanács myšlel, že tu

gmina málo má feličikow; a my si tu doma urobíme, ako príjde, len do písma to prísť nesmie.

Mo rozumieme, zamrmľal Kožuch. Svet treba klamať.

Čo ty tam brešješ? ukázal pán s veľikým nošom pri tom na neho.

To povedám, zobnuť Kožuch, že pláca richtárov a notáriusšowa mohla by ja ešte na poln znížiť.

Tys', ako widím, veľiký szájas, pohrozil mu pán s veľikým nošom. Ako ti meno?

Jano Kožuch.

Nehovor tak, opravil ho propagandista, ale povedz pekne: Kožuch János. My tu teraz wšsetci Uhri.

Po uštálení celého rozwrhu dodal: Mne za túto prácu prišúdil pán weľkomožný főszolga-biró päť izé ešteraichšých zlatých, a tie my gmina hneď zaplatiť muší.

Richtár wyreknul swoje obnčajné: dobre. Me jedliaci frútili hlavami, šeptali, mrmľali.

Hrubý Bučak zadudral šo šškaredým popatrením: Čert nech wezme takú šprawodliwosť i s takými hladosšmi!

Kožuch ššepnul: To dobre. Cijár plati z naššeho slúžnemu za úrad ročných 1200 zlatých; my zašše budeme platiť pomocníkowi jeho za kažďý wýkon zwláššte. Weď len swoju plní powinnosť.

O čas! O spravodlivosť! vzdychali sedliaci, pokiaľ ja pán s veľkým nosom šomáral s Kobzayom maďarsky.

3.

Znatel bol by ja divil maďarčine tohoto čudáka, ktorý s toľkým úsilím homoril slovensky. Nielen výmluvy maďarskej nemal, než i zastával často, a pomáhal si tu latinčinou, tam nemčinou, najviac ale slovenčinou, miešajúc babylonsky všetky tieto reči. Keď homoril zpotvorence slovensky, zdalo sa, že je čirý Maďar: a keď mluvil maďarsky, kričal z neho Slováč. Rozdiel len ten bol, že maďarskú reč humploval z nedostatčností, slovenskú i zúmyselne, aby si dodal mrziak vážnosti. Ale slyšíme, o čom ja panšovo šomára.

Pán s veľkým nosom ošlowil pána Kobzaja s najhlbšou pokorou, s veľkým odpýtaním, čo ráci obetovať zo svojej panškej lásky pre namštitených neúrodou dolnozemsťých Maďarom, a na stoličný špitál, ktorý pán županšký námestník veľkomysle zafundá? Nič, odseknul Kobzay bez okolow. Maďarom bych dal, ale nemôžem, bo i sam chatrné som mal toho roku úrodu. Na stoličný chudobinec nedám ničoho, bo ani ja, ani moje deti nepôjdeme do neho. Kto chce zriadiť dobročinné záводы, nech ich i zaopatrí, a nebude dobrodinecom z cudzieho mešca.

To meru laciné zásluhy, primaštil farár Čulík, namrhowať podniky a potom na ne žobráť. Ja roztrúbený w novinách a zmečnelý w zápisniciach zakladateľ, a ty, obecenštw, dáwaj! To je terajššia dobročinnosť.

Bo tak jízliwom poznamenaní páni s welikým nosom ani neoslowil farára, čo dá Maďarom alebo domácim chudobným, a na pána Kobzaja nenalieval, než dal mu za pravdu, a odpýtomal pekne, že ja osmelil nepokožiť, wyhowárajúc sa naloženou úradne powinnosťou.

Celkom ináče homoril o tom so sedliakmi. Týchto ja netázal, či a čo dajú „ľhrom?“ než predstavil im wec ako štoličný rozkaz a naložil šosypať osem meríc žita. Sedliakom nič neispomohlo odwołáwanie sa na neúrodný roč, ani mrmranie, že im Maďari jednoho zrna nedali, keď oni mreli hladom. Farár Čulík držal im peknu kázeň o kresťanškej láske, a pán s welikým nosom zapísal, že Chujawa obetuje s najwätšjou ochotnosťou osem meríc žita. Takéto od chudobiny wynutené milodary šly potom na dolnú zem pod menom dobrowolných obetí. Bo u nás wšjetko je lož a lživá hra. Najwätšie opiece Maďarow nedali im ničoho. Láska ich len po meššec.

Tak bolo i so štoličným chudobíncem. Sedliaci sa zpúdzali nohama rukama proti plateniu, ale pán s welikým nosom donuil richtára i boženítw podpíjať hotový už úpis na

ročnie štyri merice. Darmo potom chodili so žalobou. Hja, pomoci niet! odvetili im wssade. Podpisali ste sa, tu hľa wasse križiky. Ani počet dotierawých tulákov to neuwmenšsilo. Ako pred tým, tak i za tým hemžily sa bezočiwou forhel-skou háwedou dediny.

4.

Pri podpisowaní úpisu podal pán s weli-kým n-šom učiteľowi Koreňowi písmo o wyhratej prawote proti židowi Schelm-owi, ktorý bol násilne zaujal jeho lúčku. Farár Čulík učinil swoju rowinnosť, zaujal sa za učiteľa, žiadal súdne nazpätuwedenie do užitku a náhradu škody. To sa i stalo, ale šrownajme okolnosti prawoty učiteľowej s takou istou prawotou toho isteho obrezaného pána.

Chalupník jeho chodil za dlhší čas s wozom pres dwor susednieho sedliaka Bučaka. Raz tento sa pohnewal a nepustil wiac panského chalupníka pres swoj dwor. Schelm žiadal nazpätuwedenie, i wybral, na wzdor mappe. Sedliak musel otworit dwor swoj na wečné čas panskému chalupníkowi a zaplatit pädesiat zlatých prawotných útrat. To wšetko sa zkončilo za sedem dní. — Teraz widzme, ktorak pokračowal ten istý súdca, w tej istej obci, w takej istej prawote učiteľowej. Zahala sa za dwa roky. Farár musel žalowať na slúžneho a župana, že

nečini svojo pominnost. Udané w pätnástich zlatých pravotné nákladky znížil na štyri, škodu zhodil z demädesiatich na šesť.

Preto nie div, že farár zmenil barvu, keď mu učiteľ podal súdny výrok. Eh, to je predca hanba, hovoril stranou úradníkovi Rozumovskému, čo títo ľudia robia, ako sa sŕkajú pravde! Ja som Maďar, vlastenec, ale na tento spôsob poviem i ja so jedliakmi: Škoda Bacha a jeho Nemcov. Nemci boli jami Aristidovia proti týmto bašsom nestydatým. Uvádžajú nazpät čas dávne. Osobujú si právo rozdávať spravodlivosť, ako milostiny, komu chcú. Takto horlil, i maďarón aký bol, Čulík. Nič na toľko neodcudzí človeka vlasti, ako keď niet w nej spravodlivosti.

Učiteľ však poďakoval ja pokorne za lásku, a žiadal, keby mu pan veľkomožný ešte w jednej veci ráčil pomôcť. Žižoval si, že učiteľský plat nemôže vydržet od nemodačných farárov.

Ani ste ho nezaslúžili, ohriafnul ho pán s veľkým nosom, bo neučíte modarsky.

Len by on učil slovensky, položil ja w to farár. Škola je prázdna. Zo šesťdesiatich povinných detí chodí päť, i to sotwa za jeden mesiac w roku.

Tým horšie, chopil sa toho pán s veľkým nosom, že neučí nič. Keď neučí, niet mu za čo platiť.

Veru, prosíme použijeme ako pána veľkomožného, ozval sa hrubý Bučák, my takého máme rektora. Len po pijatkách chodí.

Vynvinula sa z toho hlučná zwada. Sedliaci, ač samí jeho kmotrowia, osúpili sa ako oši na učiteľa, že neučí: učiteľ im sypal do očí, že sú plavci, že žalujú ľžive, ako židi na Krista Pána.

Starár sa zaujal za učiteľa. Mrzí ste ľudia, harušil i on farníkem. Má-li učiteľ behať s provázkom po dedine za vašimi deťmi? Respiciate ich do škôl, a predca sa žalujete, že ich učiteľ neučí. S ktorí posielate, nechcete potom ani ten jobráčky groš od nich zaplatiť.

Čo im z tej školy? ozval sa Humenický. Ja som sa desať rokov mučil po školách, a čo je zo mňa? Tu pozrite na mňa. Na tom sa zasmiali chutne i páni i sedliaci.

Starár Bajac osvedčil, žeby dal vďaka ostatní halier od svojho šperdana, žeby sa mu nemecky a maďarsky naučil, ale za šprostu slovenčinu že nedá ničoho.

S takýmito rečmi wntasuje sa wšade náš na mysl i srdci krajne pokazený ľud. Sám podáva zbroj oproti jebe protivníkom svojého života.

Pán s veľkým nosom pochválil Bajaca za jeho osvedčenie, ale Čulík hodil nemrle rukou: Ty galgane, ty! Nech zajtra sa započne

vníučba maďarská, ani deti do škôly nepošlete, ani učiteľovi ničoho nedáte.

Strany tohoto učinil naposledof, po mnohých zchytralých rečach, pán s veľikým nosom svoju povinnosť. Nakázal sedliakom, aby zaplatili bez meškania, čím sú povinní a podľzní.

Práve tak wtedy, keď im to nakazoval pres zuby a nechutne zaťa, čo im už stokrát bolo márne nakazováno, predstaví sa krčmár žid, so šelmovským úsmevom. A tu sa zaťa mafame objavil veľiký rozdiel medzi právom židovským a právom učiteľovým.

Pán s veľikým nosom neizéfomal teraz do šmeta, netázal sa čo ako, než ušhodil hneď na pravú cestu. Dšwedčil, že zajtrá prijdú pandúri, a zostanú tam, pokúďkolwiek židove dlžoby do bapky vybrané nebudú. To už bola inakšia reč i inakši učinila dojem. Pri dlžobe učiteľovej sediaci sa len smiali, ale teraz zbledli, a žid blížnuť na nich s odchodom víťazne. Pred krčmou potom podali si s pánom veľkomožným ruky, a ľudia všeličo homorili o tom, keď tento hneď za tým vstrelil päť do wreka.

5.

Po odbytej záležitosti židovskej predniesol pán s veľikým nosom, že ho mohlo potkať na deravom moste nešťastie. Rone Maďarowe len toľko že neprepadli a noby nepolámali. Most

musí byť, naložil sedliakom prísne, pod štrnástimi dňami zrobený.

A ktože ho má zrobiť? ozval sa Kožuch. Nuž ktožeby? Gmina.

Wu tu máme na chrbte lesy! mrdnul plec-
com Bučak.

Už vyšše tridsať rokov sa pravotíme o lesy, dodal Humenský, a ešte sme vždy tam, kde sme boli na počiatku, ani to nenie rozhodnuto, či sme boli w užitku dremobrania, či nie. Vždy sa najde zámienka odložiť pokonanie na dva, tri roky. Raz bolo uvedeno w platnosť, že tu pán veľkomožný zlomili nohu a že bez nich nič sa konať nemôže. Idte domow, o tri roky prídete zas, aby sme nič newynkali.

Ei už ozaj! priswedčovali sedliaci, druhí sa smiali, pán s veľkým nosom pučnul prstom na tabačnicu: To neprináleží sem, teraz sme nezajadli súdiť o lesoch.

Bučak sa zaša ozval: Nech dá panstvo drewo, my ho privezieme a most zrobíme.

Akí múdri! zasskaredil sa Kobzan. Lesy panské niesú lesy obecne.

A prečože wšade inde majú sedliaci lesy? tázal sa otrhaný Lipnický. Len my máme také panstvo.

Zadržujú nám, dodal Kožuch, čo nám dávno wysšlo od cisára.

Nemátožte s tým, kynul im pečlivo wstawši úradník Rozumowski. To je hlupstvo a uwr-

hnete sa do nešťastia. Cisár mám nikdy nedá, čo mám súd nenasúdi. Majte trpezlivosť.

A panstvo nech má trochu svedomia, zapálil sa Rožuch. Chodí viac pres most, nežli celá obec. Nech teda dá drevo.

Mosty staviať a udržiavať, rečnul írdite pán s veľkým nosom, je povinnosť gminy.

Zasa tá prekliata gmína! odpľul Bučať. Všade, kde treba platiť, len obec; a obec íme my sedliaci.

Robzan rečnul: Reby ste boli vďační, nuž by i panstvo nehladelo. Ale ste planí ľudia, nikdy v ničom neposlúžite. Činím vás odpovednými za škodu. Zlomí-li môj statok na moste nohu, zaplatíte ho.

My teda pôjdeme kupovať drevo, rozhodzomal sa Rožuch, a budeme stavať mosty pre panstvo, ktoré i naše leží drži!

Mlč! postrčil ho richtár. A čo by tak žiadali, pán veľkomožný, od nás za drevo k mostu potrebné?

Po jednom statkovom dni z domu, odvetil Robzan. A pán s veľkým nosom poznamenal, sľakajúc si sľasť do zaspínenej šatky, že to veľká láska od veľkomožného panstva. Š farár Čulík bol tej mienky, že to bude pre obe strany výhodné. Pán veľkomožný potrebuje robotu, my drevo. Uradník Rozumovský sa usmieval trpkó, ale mlčal, bo musel.

Sedliaci počali rokovať o tom medzi sebou. Najmnožší sa chceli podrobiť, ale ráťavý Pelechavý reknul: Hm! To by bolo štiridŕaŕ dní, w cene ſto i ſŕeſtdeſiatich zlatých; a drewo by mohlo ſtáť najwiae dwadſať. To by bola pekná kúpa! Radſſej od žida.

Reby to mal každy tať groſſe, namitnul traſohlawý Lipnický, ako ty, ſkrbeu! Wätſſina wſſať prijala mienku Pelechawého. Oſwedčili, že radſſej kúpia drewo od žida.

Hoc od čerta a jeho matere, mrſſtil ſrdite rukou pán ſ welikým noſom, len izé moſt nech bude pode ſſtrnáſtimi dňami hotový. Snáče wám poſſlem majſtra z meſta a budete ſſtroſaní na dwadſať zlatých.

O čo my to wſſetko za tých ſſtrnáſt dní poplatiť máme! wzdychnul úſſklábne Rožuch.

Richtár wſſlowil ſwoje obyčajné: dobre.

6.

Woſtala potom medzi ſedliakmi wrawa. Šeptali medzi ſebou, ſſtuchali do richtára: Dzwia, poweďz! Co má poweďať? táže ſa putujúca ſprawodliwoſť.

Ruž to, weti po odklaſſaní richtár, že weſtkomožné pańſtwo ſpáſa ſo ſwojim ſtatkom náſ urbárſky choťár. Wern tať! priſwedčowali ſedliaci.

Rožuch reknul! Máš statok nech len troči na panské územie, hneď desať zlatých pokut: a pán veľkomožný naženú na naše pastvisko, úhory, strnišťa, lúky tisíc oviec a vypasú všetko v jeden deň.

Takí my tu v tejto našej Ohujave ubídení ľudia! vzdychali sedliaci.

Pán s veľkým nosom smrknul tabaku a pozrel tážame na Kobzaja. Tento sa zapalil a reknul srdite: Ja som sedliak!

Kde treba užívať, sedliak, skočil mu do reči Rožuch, ale kde treba platiť, nie sedliak.

Som sedliak! zkríknul s väčším ešte dôrazom Kobzaj. Máme štyri osmiu. Na vám nerozkazujem, koľko statku máte nahnať, ani my mne nerozkážete. Kto koľko má, toľko ženie.

Keď i my sedliaci poženieme statok na panškvú držebnosť, nástojil dopilý Rožuch, wtedy bude po pravde, my sme spokojní. Nech pasie všade každý, kde chce, ako bývalo za dávna, pokiaľ nebolo terajšej židovskej lakomosti. To bude spravodlivé, prisvedčovali mu sedliaci.

Ale pán s veľkým nosom dupnul nohou: Od panského vám cofn, my izé buriči!

To je práve tak, odpľul Rožuch, ako keď sa žartujeme: Čo tvoje, to i moje, tebe do toho nič.

Títo ľudia, zateremtettowali Kobzaj, sú už vece nabrati tou komunistickou myšlienkou, že všetky veci majú byť všetkým spoločné.

Kočujúca spravodlivosť poukázala prstom na Kožucha: Ty, ako vidím, tu najväčšii izé.

Áno, prisvedčil Kobzan. Ten korbel, ten zlorečník, ten práč, ten stokrát ostríhaný otcovia matkobijca, popudzuje všetkých. Vnštuje vždy o hriessnych sedliackych osminách, ktoré samé všetky bremená snášať musejú.

Vnšma tie, dodal dobre podkurážený Kožuch, ktoré prídu do rúk panských. Pri rozmrhovaní rozmanitých bremien na tie hriessne osminy panské sa vždy wnnímajú. Od pána nežiadať ničoho. No nie, richtáru? Pomedz; či ti dali daľedy na dačo pán welkomožný krajiara? A my vždy sľadáme na tie hriessne osminy. Potom sa obrátil ku sedliakom: Pomedal som, že pánom a židom nedopúšťať do osmin.

Múdre si radil, máchnul richtár paličkou, len že i tvoje prejdú dnes zajtra ku tomu, kto ich kúpi. Znáš dobre radiť každému, vnšma samého seba.

Slyšiš, Kožuchu? Zachowaj si to dobre, ozwal sa i farár, hľasťajúc lomčieho psa po hlave. Nikdy ti ešte nikto väčšiu a potrebnejšiu pravdu nepovedal, ako teraz richtár.

Pán s veľkým nosom wštriel panowite proti nemu ruku: Tohoto gazembera, richtáru, odossleš hneď powiazaného na stoličný dom! To povediac, lapil sa za šafát, bo práve do

neho púšťa lopta, ktorú všetečný chlapec Árpád hodil.

Kožuch mrdnul zpurne plecama: Nech ma veššajú, keď som zašlúžil. Nebudem ja prvý višes za pravdu.

Žena ale jeho počala viškať a vykladat s náramným plačom: Ach, ja nešťastná žena! Ach, čo sebe počnem teraz zaša sama s deťmi, keď ťa vlečú do tej temnice?

Nič to, ženo, potessiľ ju Kožuch, dnes aspoň budem trpeť newinne.

Ona ale tým viac nôtla plačlivým ašýmšpewom: Ach, na čo ťa sám hrnzies s pánni za týchto nemých podliakov? Ach, či wiidiš, ako mlčia, a nikto z nich úst za teba neotworí? Ach, dobre im bude imiať ťa, keď teba powlečú pandúri, ako lotra!

Náreť jej dojal Kožucha. Bez všetkeho rozkazu zwalil ťa na holú zem: Nech dokončia, pán welkomožný, na krátko. No, nech bijú, prosím ponížene, pán hajdúch.

Pri offkliwom tom wýjawi odissiľ zardelý Rozumowski. Kto by ho bol bedliwe pozorowal, bol by wiidel, ktoráť pri týchto wýjawoch hned ťa zapýril, hned zbladnul. Cítil spolu so sedliakmi nehodnosti s nimi páchané, ale mlčal, bo musel.

Pán s welikým nosom knul hajdúchowi: Dwanást, ale dobrých! Uznať i sám, že lewšie bude wypalicowat pyšnúňa, nežli robiť friť na

stolici. Lebo cítil, že dnes i najlepšieho basu prewýšil.

Farár Čulík, ktorý mal zub na Rožucha, učinil swatú twár a wzal podobu prosiaceho: Pán welkomožný, prosím ponížene, nech mu pričítajú ešte aspoň raz toľko! Sedliaci sa kľmali: Dobrý to predca človek! Widiš, ako prosi za neho?

Rožuch len zuby zafal, keď silné rany zdĺhawe mu dopadowaly na stehná. Wstanie z prachu reknul: Kristus pán trpel wiac.

Pán s welikým nosom napomenul pri tejto príležitosti sedliakom ku podlžnej úcte a poslušnosti proti welkomožnému panstvu práwe tak, ako čoby ešte wždy káhali jarmo poddanstva.

Malý ale Ťrpádiť tak sa zalúbil do toho palicowého wýjau, že ho chcel opetowať na sestre. Dokonca chcel Ťrmáčku ztiahnuť a wypalicowať. Musela aspoň lútku dať, aby mladý pán swoju chůtku palicowania wyplnil.

7.

Tento lieškový koniec kočujúcej spravodlivosti dejstwował potom rychle jedno za druhým. Pán Kobzan dal ztiahnuť baču, že sa lapil do gazdy, a daktorých chalupníkov, že si nechcu zarobiť u neho pekný groš. Parobci dostali palice, jedni že sa prali ako barani a pokrwmwili

w krčme, druhí že umiázali nadutý mechúr s hrachom židommu bujakowi na mošnu.

Wýjamn takéto boln wtedy, pri ozornej surowosti ludu, každodenné, a maln miesto wssade, kamkoľwek ja hnul slúžny alebo jeho pomocník. Preto i hajdúch musel byť s nimi wssade.

Obhráklo ešte potom kočujúcu spravodlivosť množstvo wsseliakých žalobníkom. Jeden mal to na srdci, druhý iné, a každý chcel predniesť svoju stížnosť. Ale pán s weličým nosom odbyť wssetkých, lebo už bolo po poludní, a nadošla i stydliwá Zuzanka. Tento len rukú stisnul domowému pánowi, potom sedel ako nemý.

Nezamiešsal ja ani do paniského showoru o budúcom snemownom wylancowi. Pán s weličým nosom zwestowal, ktorí mieňa w tomto wolebnom okrese wystúpiť, a oznamowal, že úradníctwo župné je za Hegedüs Jánossa.

To sme i my, oswedčili Kobzan a farár, ale sedlač kto wie? Panisláv Fajera poslal wraj do obce mnoho wýtiskow poburujúceho programu.

Či tak? reknul tiahle pán s weličým nosom a pokročil na kraj predodwercia. Ešte jedno, nebože! Wiete, že nastawa wywołanka izé országgyűlési követá.

To jest, ablegáta na dietu, wskočil do toho farár, a wyswetlil jednu cudzinu druhou.

Slyším, potračomal pán s veľikým nosom, že Fajera poslal do dediny akési písma, aby ste vymolili jeho. Ochrán vás Boh, to je panislám.

A čo je to ten panislám? pochywal hlavou Lipnický. To meno sme ešte nikdy nečuli.

Panislám, vysvetlil im mec farár Čulík, je zradca, ktorý chce krajinu trhať a Rušom predat.

Ano, prisľúbil pán s veľikým nosom, každý panislám huncút, a kto s panislámom drží, je rebellant. Pán főispán, pán főszolgabíró a celá slávná stolica je za Hegedússa. S my musíte za neho szavazovať.

My držíme, osľúbil richtár, so slávnou stolicou. Čo nám nakážu, to zrobíme.

Dobre a štatočne homoriš, pochválil ho pán s veľikým nosom. Posbieraš vsietky tie písma, ktoré mám poslal ten panislám a prinieš mi. To mám pomeďám, že beda tomu, kto by szavazoval na Fajeru. Nech nám potom taký rebellant príjde, dáme mu jemu!

Bola by kázeň wypadla dlhšou, ale prišustkala domová pani s milým pozvaním k obedu. Učinil teda koniec. Len ešte raz sedliakom pomedal, čo vsietko majú zrobiť a platiť. Richtárovi naložil, aby mu hneď priniesol tie panislamistické programy a jeho päť ešteraichských zlatých.

Dvor sa wypráznil. Panstvo wyzoblo po pohárifu čerweného líkeru, a pošli do priestrannej obedni.

8.

Tu russily neprijemné náměstny pokojnú službu žalúdka. Nestihli sa pohodlne rozhoštit k nastávajúcemu melikému zápasu, keď sa vsarbal franciiskánsky fráter s fuklou na chrbte. Ponížené služby, homori s pokornými úklonkami, pozerajúc dychtime na prikrytý stôl, od pána gwardiána. Dá porúčať seba i chudobný sbor otcow sw. Františka do panskej lásky.

Otcovia sw. Františka, pozrel Kobzan mrzute na frátra, nech netučia svoje bruchá cudzými mozolmi. Dnehdý som stretnul dva mínom nahružené vozy pre kláštor. Znažsi ľudia nemidia preš celé mesiace wina, a franciiskanowi musí pri každom obede a pri každej večeri stáť pred nosom halbička. Ma to musí sa skladať obecenstvo.

Za to nech sa neráča hnevať, odwetil pokojne nawayšlý na také wýjawy fráter. Dar prijímame s wdáčnosťou, wýčitky bez hnewu.

Stál ešte u dwerí a wynímal zo šširokého rukáwa tabačnicu, aby dal smrtnúť pánom, keď wšročil ewangelický študent a odporúčať do panskej lásky strawowňu, kde chudobní žiaci dostávajú obed za darmo, alebo za lewnú cenu.

Na waššu panšlawiſtičnú ſškolu nedám ani babky, okríknul ho Kobzan.

W naſſej ſſkole, opravil ho ſſtudent, prednáſa ſa wiſſetko maďariſky.

Ale zato ſte wiſſetci panſlawy, dopnul Kobzan.

Odkudže wychádzajú, primastil mu ſarár Čulík, panſlawi, keď nie z luterániſkých ſškôl? Mládež ho páſtuje ſama medzi ſebou. Leží to w powahe ſamej luterániſčizny. Ako každy kalwín je už powahou ſvojou Maďar a wlaſtenec: tak každy luterán panſlaw a zradca. Luterániſky ſom ſarár, ale prawdu wyznať muſím. Každého luterána bez okolkow obeſiť, alebo podľa zákona zpaľiť. Luterani comburantur. Wo wiere ſme wrtkawi, ani won ani dnu, w národnosti panſlawi.

Páni! wetí zarazený ſſtudent, ja ſom ro-dzený Maďar a ſlowi ſloweniſkého neznám. Wy ma obwiňujete z panſlawiſmu, inde mi zaſa lúžajú do očí, že ſa w naſſej ſſkole mládež ſloweniſká národu ſvojmu úplne odcudzuje.

Nedám, nedám haliera na waš panſlawiſtičnú úſtaw, triaſol Kobzan rukou.

W tom wſtúpil muž tmawej pleti, podobný cigánowi. Širočizné čierne nohavice mal w čižmách, na bedrách čerwený páš, na prſiach otvorený lajblík, na pleciach pláſť z belawého ſukna, na hlawe čerwenú čiapočku, aſé noſia Srbi. Hovoril maďariſky weľmi plynno, ale nebolo mu

možno rozumieť. Len toľko sa dalo poznať, že je turecký derwiš, a že zbiera v Uhrách milosťtiny na muhamedánsku mečetu.

Čitateľ bude snáď myslieť, že tohoto zbeha z Bosny vyetil Kobzan najväčšími, ale štalo sa naopak. Práve tento šuremý, divého pohľadu paholčisko odniesol zlatomfu, študent a fráter pošli s dlhými nošmi.

9.

Až po ich odplassení ponúkla mladá domová pani hošťov, aby zaujali miesto pri stole. Oba pozerali s obľubou na jej vňadné, duté prsia, ale ona len tak z boku štúlila i na veľký nošík i na zmrštenú tvár štydliwej Zuzanky. Snáče bývala veľká tofeta, keď hošť bol švárny mladý šubaj, najmä keď mal hustú čiernu bradu. Rôžňavé brady menej milovala, než ani tie nezavrhlá wele. Z jej detí každé nieslo inú wýtwarnosť. Nebola ani tak lúbezna, ako bývala, keď mala príjemnejších hošťov. Preto i rozmluva bola nudná; špojená s nemilými prestávkami. Menowite štydliwá Zuzanka s malou twárou zostal werným svojej powahe. Neprereknul sám od seba šlowička pres celý obed, i na otázku odwetil šlowom. Ako sa má pani manželtka? Dobre. Punktum.

Pán s veľkým nošom howoril najwiac s Kobzanm o weciach prírodných. Šalował sa

medzi iným na drahotu dreva, a Kobzan mu sľúbil, že mu dá priviezť päť siah.

Čo bolo čerstvej veselosti pri stole, to pochádzalo od všfetečného Arpáda, ktorý vždy dačo homoril, pýtal, čo sestrama sa vadil, vidličkou po tanieru škrabal, nožom na poháre zvonil, nohami šibrinkoval, na stolec stával, chlebom do seštier a matky hádzal. Najmätsší smiech vzbudil neposeda tento, keď reknul materi, poukážam na nos šhrbeného adjunkta: Mamo! Keby sme mali také ugorky. Ei Arpád Arpád! pohrozila mu matka, tyš' mi prirozpuští. Ale pán s veľikým nosom sa rehotal: Do toho mojeho šafáka každý sa uvadiť musí. Š večný mlčúch otvoril ústa ku pochvale chlapcovej: Neobyčajný talent.

Jednako prišlo vhod, že sa ozvala w pitvore harfa. Muzika, muzika! tieskali rozpuštíle deti. Arpád vyskočil na stolec a kázal mládencomi wpustiť muzikanta. Už ho len wpustí, reka i pani, keď tento nezbedník tak panomite to žiada.

Wstúpil asi štrnásťročný mladík s harfou a jedno dewäťročie dievča, deti tej ženskej, ktorá profila w hostinci pri hradškej za dovolenie hrať večer komédiu. Bola to wdova. Muž jej sa zabil, spadnúc ako komediant z napnutého promaza. Biednica Češška potľkala sa teraz s tromi deťmi na vozíku o jednom koni. Wo dne chodili deti po domoch s harfou, po večer-

roch hrali komédiu z čašti s pumperlíkami,
z čašti s fysickými tajemstvími. A to je pri-
tom podivné, že i píseň, ktorú fu harje ípie-
wali, i komédiu, ktorú hrali na divadle s pum-
perlíkami, složil podľa svojej skúsenosti wtipný
mladič. Píseň, ktorú io jestrou u dweri ípiemal,
táto hľa bola:

Dobre ľudom wo ístaštnom
tom uhoríkom fraju;
wšjetkého došf, čo móže
žiadať dušša, majú.

Aká hojnosť tu zrna,
wína i dohánu,
toní, wolom, swiň, owiec
w tomto Kanaánu!

Wšjetko to ía mi lúbi,
čo majú tí páni;
len ích ísprawodlivošti
nech ma Pán Boh chráni.

Ukryté w posledných slowách žihadlo zba-
wilo deti o dar i obed. Kobzan zaterentettel,
pán s welikým nošom ukázal prístom: Won ích!
Musely ía okamžite flúdiť, ba čelaď doštala
rozfazy, zahuckať pšow do níh. A íškoda tak
krásnych detí, ako to byly. Samý život a oheň
ducha žiaril z ích útlých obličaji. Uwidíme ích

ešte večer pri komédii. Panstvo ja potom zabavovalo do konca obeda zas len medzi sebou.

10.

Po obede doniesol richtár Ľučko vsšetky Ľujerowe programny, ktoré len mohol pošbierať po obci, a tých päť zlatých, ktoré pán s veľkým nosom tak nástoječne žiadal.

Ľa nešťastie vzniklo, že to utrhol z tých päťdesiatich zlatých, ktoré akosi po biede vydrel na stavanie novej školy. Lebo stará klesala už pod bremenom liet na hromadu. Učiteľ nemedel nikdy, keď vkročil do nej, či ešte z nej dakeď vyjde.

Vyníli inak čitateľ, že potom pán s veľkým nosom peniaze newzal? Nielen wzal, než i naložil ostro richtárovi, aby mu hneď a hneď priniesol i pokutu za chybne kopky, tridsať zlatých, a potom si to wbral od obce. A poslušný richtár učinil i to.

Zostal mu už len pätnásť zlatých, a tieto tiež našli cestu z mestska ešte toho dňa.

Doma už našiel dozoreu z berničného úradu, ktorý prišiel ohliadať zápisnicu a újezdného lekára, ktorý ja doštalil obozref štepené deťom španuce. Obidvom dal po päť zlatých.

Hneď za nimi wrazil drzo do domu ten dermiš, ktorého sme už w dome Kobzanowškom wideli, wntiahnul veľký swäzoľ písem, drkotal

plynne slovenský, ale i tu tak, že mu ničoho nerozumeli. Len tolko sa domýšľali z jeho posunkom, že zbiera na chrám jeruzalemský. Dal teda i jemu zlatku, a vypravil s ošlamcom i boženíka, aby ho vodil z dom do domu a pýtal na tak swatý cieľ všade po dešiatniku.

Dostalil sa, aby celkom na prázdno z obce nemvyšiel, i študent zbierajúci na žiacu štrawomňu milostiny. Vyhodil i tomuto zlatku.

Tak sa stalo spravodlivošti na všetky strany zadosť, ale nová škola zostala w lese. Z pädesiatich sozbieraných horko ťažko zlatých zvýšili sa už len tri, a znova sa skladať sedliaci nechceli, než písali marné inštancie, na ktoré nikdy nedostali odpovede.

To predwidel richtár a bol veľmi namrzený, že tak wygazdowal. Preto keď widel ofnom franciškánskeho frátra, hodil klobúk o stôl: Ešte i tohoto čert nesie!

Na pozdrow jeho: „Pochwálen buď Jéžiš Kristus,“ odwetil len preš zuby: „Až na weky.“ Poskrabal sa pri tom za uchom, a nechcel ani tabačku, keď fráter wyňal z rukáwa drevennú swoju tabačnicu.

Ste akýsi newrlý, richtárko, pozrel mu fráter w oči.

Som, lebo tolko musím dnes na všetky strany dávať, že sa mi až hlawa frúti.

Š pre mňa ešte najdete dačo, fľepnul fráter prstom na svoju tabačnicu, čo Pán Boh požehnal, dajednu mladú húsku.

Wydochly nám, ozvala sa richtárka.

Boh požehná druhý raz, potešil ju fráter. Dajte mi aspoň ďalej odviezť, richtárko, čo som inde nakwešťoval.

Niet koní doma, zmrsťtil twár richtár, wšjetky jú na paši.

Ule to už musí byť, postavil sa fráter.

Tak howoríte? postavil sa i richtár. Danie i nedanie je len dobrá wôľa. A ja ani newidím, čo tu hľadáte. Wy tu ewanjelici, len daťoľko ťluhow máte tu katolíkom.

Danie, fráter na to, je powinnosť kresťanská, ale dobrowolná: odwezenie wšjať nutná powinnosť richtárska. Wy ju plniť nechcete. Dobre! Zanechám wám tu wšjetku kwešťu a idem powedať pánu gwardiánowi. Uwidíte, richtárko, čo z toho bude.

S tým sa poberal ku dverom. Richtárka mihala na richtára a ťlmala ho úsilne s hrozebnými posuňkami. Reknul teda richtár: Už len zostaňte, pošlem pre moje kóně.

A ja wám zrobím trochu praženice, dodala richtárka.

No to je dobre a po kresťanský, pochwálil ich fráter. Za ten čas idem ešte do daťtorých úhľadnejších domow, ťeby sa swatá almužnička rozmnožila.

Ten toľko že odissiel fráter, tu prestrašená súseďa. Ach, richtárko, čiňte dačo, bráňte ma, chudobnú wdowu. Tu chodí akýsi obšjitoš po dedine práve tak, ako s efieúciou. Wybil mi okno, že som mu nedala šlaniny; a Boh môj wídi, že sama nemám ani kúštička. A tu wám ide sám, ztrhla sa, wídiac ho oknom. Je zpitý ako howädo a zlorečí ako zlý duch.

Sm, hm! Čakaj! krútil richtár hlavou. Pozreme si w oči.

Nenadrapuj sa s ním, krotila ho žena. Taký zbeh bez očí je wšjetkého schopný. Podpáli nám dedinu. Dám mu groš, nech ide w čerty.

Daj, šlowil richtár.

W tom wstúpi bez pozdramenia do chýže, s wojenskou čapicou na hlave, w otrhanom wojenskom kabáte, mladý a zdravý, wnpašený muž. W ľavej ruke držal páru furčiat, w pravej ohromný knjačisko.

Richtár! počne hroziwe, ja dedine tejto jej Boha a toho krmawého Krista. Wassi sprošťáci newedia, čo treba žobrákowi, ktorý slúžil pres dve kapitulácie cisára. Ja wás naučím mór-relu, ja wáš kresť a wásše špajenie.

Richtárka sa triasla, keď videla hrozivú tvár a zaťatú päšť mužovu. Núkala žobrákom dva frajciare: Nate, nate, idte s Bohom.

Žobrák hodil peniaze o zem, s novým takým zlorečením, ktoré už i maďarské hrozno kľiatby ďaleko premoššuje.

A čože teda chceš: pristúpi richtár bližšie.

Rocľah a mladú newestú, ja tvojho richtárskeho popa, powrhnuť kurečatá. Toto mi richtárka upraží. Potom wšsetci z chýže von! Wyženiem celú dedinu, ešte i toho stareho Boha z neba.

Tu sa richtárovi urwala trpeliwość. Napred wychytil lotromi kňaja, potom ho chopil ľawou rukou za prsá, prawou wplyaskal po papuli, hodil o zem, a tam jeho wlastným kňajom omrátil. Žena, keď už na toľko prisslo, podala mu promaz. Tým powiazal oplana a tak wowliefol so sluhom do jwiniského chliwca a zaprel do rána. Bránil sa šielma slabo, ponewáč bol opilý, a slabý je wždy, kto zle čini.

Richtárka zalamowala rukama, čo z toho bude? Ale nič nebolo. Keď ráno wnpustil wotriezweleho tuláka, bol krotký ako baránoš, beďakowal za naučenie. Bodaj bych, reknul, dáwne bol uťhodil na muža, nuž by drzość moja nebolo wzrástla na zázraký. Tak bolo ráno, ale večer a pres noc dim z rozumu nezissla zo strachu.

Keď bedákala a nahovárala muža, aby ja vzdal toho nešťastného richtáršťa, tu panšty mládenec s rozkazom, aby ja richtár hneď a hneď postavil do kajítiela.

Čo je zaša? hodil richtár flobúk. V tom panškom dome pre mňa nikdy nič radosťného. Vždy dávaj, alebo služ. Odišiel už ten pán s veľkým nošom?

Odjachal, imial ja mládenec, a hneď po jeho odchodu pobil zaša a pohláčil gazdu ten bača, ktorý dostal palice.

Čo mne do toho? škrabal ja richtár za uchom. Čo mne do panštych bačov? Keď bola reč o richtárštej pláci, Kobzan ošwedčil, že jemu nepotrebné richtára; a teraz mi rozkazuje, ako svojmu paholkovi. Viac služim panštwu, ktoré nič nedáva, nežli celej obci spolu, ktorá ma platí. —

Panštwo vám dalo dve hromádky prúta, ušmiednul ja ššelmowšty mládenec.

Toho štračieho hniezda, w cene pár frajciarov? mrštil richtár rukou. Za to mám ja nadrapovať s oželeným oplanom, odkud noha, odkud ruka, aby ma podrálil? Nemám došť patálie so žobrákmi? A teraz som zmlátil jedného a zatvoril do šminšého chliwa. Kto wie, čo i tá ššelma wywarí?

A bačowia, ozwala sa žena, sú ešte nebezpečnejší, bo takí ľudia wedia wšseličo, majú obcowanie so zlým. Mohol by statku nášemu porobiť, alebo nás o zdravie pripravíť, dáke wredy, hostec na nás dopustíť. Nechod, starý. —

Mládencowi dočítowala: Čo richtárovi do paníkej čeladi? Nech sebe tam robí pán so svojím bačom čo chce. Powiedzte, že richtár neprijde.

Richtár wšsať, po dlhom wáhani, pri wšsetkom ženinom plaču, predca len possiel, a poslal baču powiazaného s jedným chalupníkom do mesta. —

Potrebných k tomu boženíkom musel wyhľadať w krčme. Bo celá Ghujawa teraz pila. Staré, mladé, mužowia i ženy, boli wo sštyroch krčmách. Každá mala dosť hostí. Wo wšsetkých robili pijaci lomoz, nedbajúc nič, že im zajtra budú wláčiť periny za dlžoby. Podiwná je ľahkomyselnosť slowensského ludu. Na kraji priepasti spiwa, huláka, wíška, ako kto rozumu pozbyl. Ktorí dostali palice, tí sa tým wšstatowali, ako hrdinstwom. Chlúbili sa, wšmiemali jeden druhého, wtipkowali. Ľud uhorský ztratil, bezprávnym s ním nakladaním, wšsetku ctižiadosť, wšsetku mužnosť, tak ako wšsetok cit pre sprawodlivosť. Na česť nič nedrží, na sprawodlivosť žiadnu newerí.

Najviac pijakom bolo u Šofeleša pri fo-
stole a u Ľmuka pri hradskej, bo u nich mali
najmnožší úver. Vstúpime do týchto chujav-
ských fawiaren.

13.

Krčma u Šofeleša bolo budoviško napoly
rozvalené. Jedna polowica spadla wele, druhá
bola popodopieraná z wonka, z dnuhá. Na kraji
a zo stien štrčaly hnilé brwná. Strecha sla-
menná bola pozalamovaná, deravá, ošná ma-
linké, nie jednafé, papierom pozalepované. Do
pitwora a chyže wiedly dwere wetché, nakríwené,
pres prahy wyšoěžné, doriúbané. Na hlinenej
podlahe plno dolín, ako čoby tam swine byly
ležaly. Náradie riedke a wšjetko wetché, porú-
chané, dlhý stól a lawice nad mieru špinawé.
Strach bol wfročiť do brlohu tohto šmrada-
wého, a predca to bolo plné, ako nabité. Mu-
žowia i ženy cítili sa tam weľmi dobre. Wnohé
pijanice jebe tu howely, feď mužowia ich pili
w iných krčmách. Šofeles mal čo robiť za mre-
žami, odkuď i do pivnice wiedly schody. S pe-
niazmi sa prawda mnoho netrúdil; narábal naj-
viac len s friedou.

Úver mal u neho každý, len trašuci sa
na celom tele Lipnický darmo modľikal o hal-
bičku. Šofeles mu wntýkal, že sa nedrží werne
jeho, ale pije i po iných krčmách, a howoril,

že mu už nemá na čo dať. Počkaj, žide! my-
chýtil sa smädný pijať a odíissiel.

Bo chvíli sa ztrhnul meliký rehot w frčme.
Lipnický mowiedol do chýže asi jednoročné, my-
chudené, strapaté žriebä. No, dáš teraz pálenky,
žide? zakričal na stred chýže wífazne. Tu ostat-
nia hrst z mojho domu. Ver, čerte, čo tvoje.
Čo mi dáš za žriebä?

To nezaslúži hrst jena, smial sa Šofeles.
Nikdy z toho kôň nebude, bo je už zakrpatené.
Naposledok ale predca kúpil žriebä za päť
zlatých.

Lipnický sadnul za špinavý stôl a pil.
Prvé poháre myliak napoly, pokuď ich k ústam
priniesol; pri ďalších prestala sa mu triasť ruka.
Kozpráwäť pri tom, aký on bol pod panštinou
gazda, aké mal kone, woly, krawy, a kľal tej
swobode, ktorú wraj čert wymyslel.

Šťastlivý ty teraz človek, prefáral ho
súsed; nepotrebuješ už ani psa, ani mačky.

Ba na mačku, smial sa Lipnický, ešte mám
potrebu. Žito po dwúch korcoch mi ešte wždy
leží w stránce newymlátané. Treba myšji od
neho odháňať.

A prečo ho newymlátiš?

Nemám času, bo ma uštwične zaneprázd-
ňuje tento prekliaty Šofeles. Keď ma nezroní
jeho pálenka, musím mu drewo rúbať a iné
šlužby konať. On teraz môj pán.

Šofeles medžitým odčachrowal žriebä. Ná-
hle prešlo w jeho ruky, wychwalowal ho, aký
z toho bude kón. Dčankaný jeho rečmi sedliak
dal mu dešat zlatých a žriebä odwiedol domow.

Ako sa o tom dozнала Lipnického žena,
letela bez meššania, nie ochrániť poslednú kus
štatočku, než pomáhať ho prepit. A bodaj by
tebä, ty forhel, ty márnotratiník! štala mužowi
w oči, w letnici tak wetchej, že len pášy z nej
wisely a wššade prešmitala kossela. Diemka ti
na wydaj, deti nahé plaču od hladu, a tys'
ostatniu šřst wywiedol z chliewa, ty pijak. Ale
neprepiješ, neprepiješ žriebä sám, tlkla ji pra-
wou päštou na lawú dlaň. Keď ty piješ, i ja
budem Krčmár, halbu!

Tak dobre, moja drahá ženička, priminul
ju k sebe Lipnický. Nač nám to? Žriebä potre-
buje žraf. Dogazdujme. Wezmeme potom torbu
na plece.

14.

Brzo zatriasl pijákmi výjam úžasný. Banšky
kowáč, mladý muž, prawe ako sa vyhnuť s po-
három, nymiatil sa hore značky a spadnul
z lawice na temeno. Z úst sa mu kydaly biele
peny a ššlahal w kotúčoch belawý plameň.

Obškolli ho s trepotom a krikom: Pomá-
hajte, robte dačo, ľudia! Wody, wodn! wresštali
jedni. Sladkého milieka! kričali druhí. Wššetkeho

ja nešťastnému dostalo, ale to ešte viac nepomohlo nezliečnosť. Darmo ho mykali, šľabali, za nos ťahali, prevažovali — umrel.

Keď ja prešmedčili o jeho smrti, naložili ho chlapi na dva drúky, a niešli na takýchto nošidlách, ako poraneného vojaka z bojišťa, domov. Na jeden bok mu visela hlava, na druhý nohy. Tá i tieto ja kolembaľu. Pijaci vyšli všietci z krčmy za ním, bo pred krčmou ťal ja dojímavý wreš.

Privehla kováčova manželka, a wreštela prenikavým hlasom na celú dedinu trhajúc si vlasť a zalamujúc rukama: Ach, ja nešťastná! Čo ťi teraz počnem s tými drobnými deťmi? Ach, vy korbeli, bezbožní loptosi, vy ťe mi ho zabili. Bol muž triezvy, keď sme prišli do tejto našej Sodomy. Vy ťe ho pokazili, bo nič bez tej ohyzdnej pijavy. Čo len jednu podkovu koňovi pribil, už ťe ho wliekli na oldomáš. Tak ja ťal pomaly horheľom, prepil i moje i ťvoje, newotriezwiemal. Ztreštal by nás Boh za naše ohavné oldomáše. Prepadli by ťe ja tu so všetkým činom. S takýmto nárekom a vykladaním sprevádzala kováčka mŕtvého muža domov.

Myšlíte, že to dojalo vyšších za ním z krčmy pijakov? že wšúpili do ťebä, pošli domov? Smiali sa, hýkali, ťliali, bo práve šiel bubnujúc komediant, ten mladík, čo tak nemilú piesničku zaspiewal pánom w dome Kobzanových.

Kráčal na tak vysokých chodidlách, že ešte o hlavu premýšľoval slamenné strechy chalúp. Na hlave mal vysokú, končíštiu čiapku, lajblík červený, nohavice dvojakej barvy, v rukách bubon. Oznamoval, že pred večerom bude v hostinci u hradístej cesty pekná komédia; kto ju chce vidieť, dá vstupného päť krajciarov.

Boh by sa zľestal, tuláku, ozvaly sa hlasy medzi pijakmi, za päť krajciarov mám rumpel pálenky. Okrem detí a parobčiakom, pošli všietci nazpäť do krčmy.

15.

Wiac ešte pijakom bolo v tom tak rečenom hostinci pri hradístej. Táto krčma bola aspoň celá, mala priestranú chýžu pre pijakom. Títo ju zaujali celú, komedianti len jeden kút mali zastrený plachtami.

Medzi pijakmi wiedol veľké slovo palicovaný Rožuch. Hromžil na richtára, nadával mu do podliakov, zbabelcom, panískyh pšov, ulíhavých pochlebníkom. Breše wraj len pánom, za jedliakom úst neotwori.

Sedliaci mu priswedčowali a ošľbvaný Humenský sa ozwal: Tak wám treba! Wo len toho chlapčiska ste chceli mať za richtára, akoby v celej dedine onakwejššieho čloweka nebolo. Rozumel tým sám seba. Lebo mnoho si zaľadal na svoje latinky, ač sa ničím iným od jedliakom

nedelil. Renaučil sa z hola nič vecnatého, a bol pri tom nešťastlivý galgan a hrdľáč beže cti. Preto sa sediaci len usmievali, keď narážal na svoje richtárstvo, ač i na Hučku reptali.

Dostavil sa i tento, z čiastky aby sa žajdličkom vína občerstvil po toľkých neprijemnostiach, z čiastky k vôli tej nastávajúcej komédii.

Náhle vkročil, oboril sa na neho surový Rožuch: Ty nie náš, ty panský richtár. My Ťa platíme, pánom slúžiš. S pámmi držiš, nás v ničom nezastávaš.

Odpoveď richtárova bola taká ľadá po rumennej, špirituosom blčiacej papuli, že fľebetníka krev zaliala. A keď sa mu chcel nanosiť do vlasov, lapil ho za pačesy richtár, hodil o zem, a hodne, hodne opalicoval. Neborák ochranca spravodlivosti mal teraz nielen hnáty poznačené, než i ramená a chrbát.

Nikto potom sa viac neopovážil tret richtárovi chreň pod nos. Pijaci reptali len na panskú spravodlivosť.

Prisla reč i na pramotu s panstvom o lesy. Bučal si vykrútil fúzy: Čo to za prekliata robota? Všade dostávajú obce koľko toľko toho lesa, len my nič.

Ali ho nedostaneme, ozval sa učení Humenský, pofudkoľmeť newystrojime vyslanstvo k samému cisárovi do Viedne. Od pánow ne-

možno nadiat' sa spravodlivošti, bo mrana
mrane oſo nemſkole.

A kto pôjde s myſlanſtvom? tážali ſa
ſedliaci, ktorým ſa návrh ľúbil.

Muž ja! nabídnul ſa fúzatý Bučak. Ja
viem, kde je Wiedeň i kde pán ciſár bývajú.
Stál ſom neraz ſſilboch w zámku ako granatier
i widel ſom pána ciſára.

S môj kôň bol wo Wiedni i widel pána
ciſára, protirečil s úſſlehou Humenſký. Ty vieš
len: „Hapták!“

Čo? Teda ja kôň? vykriknul zúrime Bučak,
a do Humenſkého.

Boli by ſa lapili, keby nebol wſkočil medzi
nich učiteľ, ktorý tiež priſſiel wſpiť oldomáš na
wſhranú pravotu. Oba ſte mi ſmotrowia, čítka
ich, dajte ſi pokoj. Slyſſte mňa, ja wám dačo
poviem, ſom ſtarý človek. Škoda wám hrdlowať
ſa pre nič. Wo Wiedni nikdy nikomu nič ne-
naſúdili ani nenaſúdia. Skúſil ſom to už. Odo-
berú ti tam ſmejúci ſa z teba Nemci tú proſbu,
a tá bude ſkorej doma, nežli myſlanſtvo, a ſice
w rukách tých pánow, na ktorých žaluješ. Tito
potom odpíſſu hore, že proſebníci ſú nepokojní
mätežníci, nemajú pravdu, že ich len daſtori
popudzomatelia poburujú. Radſſej to dať adwo-
kátowi, čo by ſa tam daromne ztrowilo. Wſſetko
behanie do Wiedne bolo wždy a zoſtane mar-
ným. To wám powedám ja ſtarý muž.

Dobre homori učiteľ, reknul richtár. Rozumne, prisľadčili i mnozí iní, a za dobrú poradu prisúdili hneď rektorowi dve hromádky prúta z leša, ktorý dostanú. Ľarároví ale, tomu panšfému potrimysľowi, nedajú nič.

Wy činite tak, ozval sa richtár, ako ten šuster w kalendáru. Spatrim ošnom na ulici tučného wepra, mľnul: Eh ženo, čiže by sme jedli jadernice, feby sme takéto howádo zaľľali! Ale weru fujontento by ti ich nejedol, ufázala majštromá na učňa. Čo? prisľočil majšter fu chľapcowi, teda ty nechceš jadernice? Budeš dobrý? Budeš dobrý, ty mňberníku? Budeš jadernice ješ? wyobššľwal ho remeňom. Tak práme i wy robíte teraz.

16.

Pri powštalom z toho smiechu wšľúpil nezogabaný Bajac, obyčajný bajazzo w dedine. Mľádež ho hneď obhľľla a Bajac im wypramowal, ako obyčajne, o podiwňých jwojích šľúseňoch a hrdinšľkých činoch w Bombardii.

Wšľely tam wraj, ako u náš owce.

A úľe? tážal sa Peľechawý, ktorý mal šľice šľlenku pred sebow, ale nepil, len sa ušľmiowal pod nošom.

Len také, ako u náš.

Šľtorak že teda wojdú?

To je ich mec, zarehotal sa hujár, ja tvojho Boha. Prečo nepiješ, ako druhý poctivý človek? ja tvojho Krísta. Kebych ja mal, čo ty, nechodil bych w takýchto poplátaných plundrách, ani w takom ošsumelom klobúku. Kúpil si ho kdeśi od žobráka, ty škupáň. Nerobil bych nič, len bych sebe ľahnul w pivnici hore značky pod sud, a tak by mi musel točiť krčmár do gambu toľakejčinu. Ty ale si škrbec, ty bys' obehnul nahý za frajciar dedinu, ja tvoj huncútsky kríž.

Drž ten tvoj rozpuštlý pyš, neplecho! odvrtnul Belechawý.

Drž ty! rúbal ďalej do neho Zajac, ty, čo si roj zo stromu ukradol a panškvú šypáreň ozbijal. Ty boháč chodiš po nociach wypásat jo statkom úrodný chudobných ľudí. Na, tu máš! Pi z mojho, pluhák, keď svoj frajciar tak luttuješ. —

Daj mu pokoj, zamieššal sa Rožuch. On zbiera, aby odkúpil od Kobzana sedliacke osminy.

Smiech bol všeobecny, šklenky sa prázdnilý, žid ich naplňoval, hujár ľhal ďalej.

Pri spomienke mafarónow rozpráväl, že sú to hľisty na sedemdesiat siah dlhé. Kupujú sa na lofte. Sediaci len rozčeperí nohy, otvorí ústa, a hľista mu sama beží dolu hrdlom. Rosa meria loftom, a keď došľ, hľistú nožnicami prestrihne.

Zamilowala sa do neho jedna talianska grófska. Smeď, ako som pričwáľal do dwora, po-

čala miháť. Eh, bistu Bohu! mlsla, to je parobok. Niet mu páru wo swete. Ako som skočil z koňa a oddal ho sluhowi, nech že sa páci, podala mi ruku a wiedla ma popod pazuchu. Po dobrej wečeri dala mužowi písanú poduškú a nowú fivú gubu pod pec na lawicu. Tu, pohlasťala ho, spi a buď ticho, aby sa pán husár neprebudili. Wne hodila na stred chýže otep slamy. W noci slyšal gróf šsepot. Eržo! zafasľal, ten husár šsepce s tebou. No weď šsepce. Prečo mu nepowieš? Poweďz mu ty, jestli wieš uhoríť. Ráno pohádzal wšsetkých swatých do čiapky a pošľápal nohama, wyňam len swatého Antonia, aby aspoň jeden zostal na plemä.

A ako to bolo s tým Napoleonom? zarwal ho parobok s takým perom za flobúkom, ako metla.

Ruž la! Keď už nás tolko nápaštowali tí Francízi, radili sa pán cisár s denerálmi, koho by poslal k tomu Napoleonowi s udereným zauchom flobúkom? Tu wšsetci, že weru len Zajaca, bo on je prvý hrdina. Sadnem teda na koňa a hajde do Parízu! Koňa si priviažem o plot. Sned príbehne cisárovna a prinesie mi w zápone owša. Potom beží do kuchyne a nawiari mi takých pirohom so sekanými hruškami, že ste ažiw takých newideli. Boli wám ako hodné krpce. Ledwá som wpratal z nich pol-druha. A bolý prisahámbohu tak mašné, že sa mi loj tak lial dolu bradou, ako Uronowi.

Roztopila na to jedem funtom lojových swiec, aby to už len dobré bolo. Nahotowila mi i hriateho s husou masťou a na cestu napiekla pagáčom so šškwarkami.

A Napoleon čože?

Oja! Potlapkal ma po plecu: Druša môj wdáčny! Takýchto husárov mi jeden regiment a zaujmem hračkou celý swet, pokorím wššetky národy. A tak ma, nech som dobrým, wstíiskal a wyboškwával, ako dáku paničku.

Alle pokoj či dal?

Akoby nie na moje slowo? Dal mi i desiat grošši na pálenku, abych len nahowáral pána cisára a denerálow, aby ticho boli a mlčali, až si wezme, čo mu úhodno. Lebo ostril si zuby na tú našiu Bombardiu, z ktorej nás potom wybombardowal, strela w jeho zachouderený klobúk. Došš sme sa ohliadali, či sa nezjamí ďakde dajedon kozák, ale swet je newdáčny. My sme pomáhali na Krimu Francúzom biť Moskwálow, a newdáčni Moskwáli neprišli nás teraz brániť. Nech im taká bude poctiwosť.

Keď sme nemali čo wopchať do papule, tu zaša wšsetci len na Zajaca. Wezmem si teda jednu šškadronu a idem rekwirowať, ako sa wojenským menom nazýwa brat čo zapatriš a nezaplatiš. Alle ja som toho nepotrebowal. Francúzi práwe wiezli na mnohých wozoch celé imanie olúpanej dediny, akoby tu naššej Chujawy, len že by sa tu welmi neobrali. To rekwi

dobré, tí rekwirowali pre nás. Utekajte! zarwem na nich, lebo keď nie, my zutekáme. A mojím chlapom rozkážem: A tak! a hýbaj na Francúzov. Tito, náhle wyrozumeli, že ja tam, tak pádili na zlomírkyn do swojho tábora nazpät, že štin až o pol hodiny dobehol za nimi. Wšsetku lúpež zanechali nám.

Pri tom wšsetkom mojdeme do olúpenej dediny. Tam ti najdem jednoho chlapa w čerwenej kofšeli. Spal na slncu, ako prajató pres poludnia. Kto to? tážem sa jedliakom stojacich tam so smeknutými klobúkmi. Garibaldi, odwetia. Čit, reku, znám toho fujona, čo bukn a jedle preškatuje, ako Janossik. Wytiahnem remeň z nohawíc a prístupim k nemu: Swane, ty spiš a ja sa trudím, wiažem ťa.

Mal som pod sebou i jednoho denerála. Tento wňuchtal kdesi wajeia a nabral plné wrečá. Čo to máte? tlapnem ho po wreču. Ofowaná strela, pane denerále! Wy ste museli mať weliký strach. Leje sa wám dolu plundrama.

A žes' nebol ranený wo žiadnej bitke!

Lebo som mal rozum. Zapil som každú guľku do hrsti. Mawal som ich plné wrečá. Jedna mi padla i do oka, ale mi ju po patálii wylízala stará cigánka.

Tys' weliký lhár, wytrel si Bučak súžy.

Ba wy ste welikí blázni, smial sa hufár. Tomu tak sa má rozumieť, ako tomu nápisu

na banknótach, že môžu byť vymenené za striebro každú hodinu, alebo pripovedi o rovnoprávnosti všetkých. Idže, bo sa kopnem! To je tá pomestná rovnoprávnosť.

Tu vstúpila s veľkou pokorou tá obstaraná, chudobne odetá Česka, ktorá bola ráno prosila richtára o dovolenie hrať pred večerom komédiu. Prosím ponížene, homorila držiac v ruce tanier, nech ráca vaše milosti zaplatí po päť krajciarov, lebo komédia sa započne. Komu sa nelúbi, nech ráci ísť von.

Čo? Von? ozval sa úsfläbne podoprený na oba lokte Kožuch. Tu je krčma. Ja tu sedím. Kto mi rozkaže? Krčma je pre každého.

„Ale nie divadlo, odvetila ženská. Prosím o päť krajciarov, alebo von.“

Čo s tým von? osupil sa na ňu i divý Bučak. Koho ty tu vyháňaš, ty kurwo, beštio, flandro? Wty tu doma, wy len takí tuláci.

Ja som poctivá wdoma, živím sa s počestným umením, rekla pokojne žena: ale wy, páni, ste akýsi surowci. Ja sa mi zdá, že som prišla medzi divých ludožrútov. Keď slovo etí a ľudskosti nemá k vám prístupu, obraciam sa na pána predstaveného obce. Prosila som o dovolenie hrať, a dali ste mi ho; učňte teda teraz po práve, richtáru.

Ja nechcem byť divákom za darmo, slovil richtár, bo wiem, že ani títo ľudia z powetria nežijú. A aby zahabil iných, wrhnuť prvý do

taniera desaťkrajčiarňi. Nasli sa okrem neho ešte desiat, ktorí vystreli ruky a dali po päť krajciarov. Ostatní osvedčili divo, že nič nedajú. —

Tak teda von! zdvihnul richtár palicu a vyhnal jurovcov. Hra sa započala pre jedennástich divákov.

Bola to komédia s námerou mravňou, mladíkom samým složená a potrebám ľudu vcele primeraná. Predstavovalo sa v nej nešťastie pijaka a jeho rodiny. Naposledok ho unáša čert za živa. Ale neborák básnik — herec nadarmo pracoval. S tých desať jeho divákov len jurovosti promovili, kričali, wresskali, hovorili hlúpsťwa, keď sa objavily figúry. Môžeme si predstaviť, s akou hral ochotou.

Ale hral predca, až sa rozletly dvere a wvrhla jedným nezastavným prídom jurová hámeť. Wtedy herec dal činiť jednej figúre posuňky, ktoré uhádnuť musíme zanechať čitateľom, a potom spustil oponu.

Chachot bol veľký, ale komediantom nesplo do smiechu, keď sa doznali, čo sa powodilo wonká. Surowí paholci prefotili, polámali vozík, a koňa primiazali wo wozárni zadkom ku žlabu.

To wzbudilo w komediantowi chytrú myšlienku. Buď ticho, reknul materi, keď plakala, zalamowala rukama, to nič nespomôže. Sam wessed do chyže reknul: Slúchajte len, dobrí ľudia! Kto z wás widel koňa, ktorý má hlamu

tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlava?

A ty si videl? tázali sa pijaci.

Nielen že som videl, i ukážem vám takého, jestli zaplatíte po desať frajciarom.

To už bolo dačo iného, ako komédia s pumperlíkami. Každý chcel vidieť tak divného koňa. Ktorí sami nemali, požičali si, a predca dali po desiatich frajciaroch.

Už sme zaplatili všetci. Kde je koň? kde je koň?

Podte, odmietol ich komediant do vozárne. Pozrite na toho koňa. Ten má hlavu tam, kde má byť zadok, a zadok tam, kde má byť hlava. Či nie?

Pijaci sa až wálali od smiechu a nezámienili komediantom desať frajciarom.

To je jen šfaredý deň w Chujawe.

Deň pekný.

1.

Widela ale Chujawa i deň veľmi pekný, radosťný, sláwný, než až po rokách, keď sa w nej všetko na lepšie premenilo, ba svojím stalo opakom. Ktorak to prišlo, wyrozumieme z opisu slávnosti odprawovanej w kassieli Kobzanowskom.

Widíme tu všeobecný čerstvý ruch, len nie taký, aký bys' w panskom dome očakával. Na dvore widno mnoho rozmanitých príležitostí, ale nie sú to ani foče ani batáre, než malované vozíky, ba i obecné vozy. W čeladníku sedí za jedlým stolom mnoho pohoničov, ale sú to len obecní sluhowia a sedliaci, nie wyssnurowaní držitelia opraty s rukavičkami. Po chliewoch žuje sence mnoho cudzých koní, ale nie sú to vysoké paripy, než len obecné wätšie menšie škapy. W kuchyni warí sa a smaží, než nie kuchár obskafuje železné ohniško, ale ženské s bielymi záponkami. Taniere, mysy, sklenice odnášajú a prinášajú, nie mládenci w dolománoch,

než dievčatá s belunkými oplečkami, lesklými živôtkami a belavými záponkami. V panskej jídelni sedí za dlhým dubovým stolom mnoho, mnoho hostí, ale nie sú to pyšní aristokrati, než skromní ewang. farári, učiteľovia, so svojimi manželkami, a ďakofko smetských pánov a paní. Ženské, medzi nimiž i ďakofko paničiek, zaujímajú čestnejšie miesto, poslednie domový pán, farár Rastie.

Čo? Farár domový pán v kassieli Kobzanomom? Tak je, a čo viac, pansláv Rastie. Hostina platí jeho narodeninám, ku nimž sa sossli z blízka i ďaleka početní priatelia, vssetci tak osmedčení Slováci, že by sa bolo mohlo zamiešť vyssetrowanie o panslawistickom spiknutí.

Preto i rozmluva sa wiedla wylučne w reči slowenskej, a bola dôwerná, srdečná, hlučná, weselá, bo vssetci boli w najlepšom rozmaru. Nikto nehladel pred seba zadumane, ako býwa neraz pri wätších hostinách: než žartowali, smiali sa, šdelowali si wošpoloť nowinky, homorili o wecach národných a krajinských, o udalostach doma i za hranicami.

2.

Prípitky započal starší braterstwa Lukáč. Ty, homoril obrátený k Rasticowi, zrodil si znomu obec. Aký to rozdiel medzi Chujamou býwalou a terajšou! Keď som sa uwádzal do

úradu, wyžerala tať, že sa človeť až zle cítil pri jej spatrení. Chaľupy byly wšsetky dremenné, z neoteľaných brmien alebo prútia, bez dymníťow, s wetchými pozalamowanými strechami, nad to tať neporiadne rozmetané, ako ťtračie hniezdo. Dwory plné hnojnice a ťmetí, neoprawené ťady a záhradky, puťťa dıwočina. Prázdna ťškola kľesala na hromadu. Eťťte i tie oťťarpané krčmy hrozily žıdom a pijakom zalomením. Náhle človeť z hradťkej ceťty zoťťiel, w daťťtimej chwily bahore, w ťuchej koľaje taťe, že až oň zem rýpaly. Zo wšsetkeho wyžerala tá najkrájnejťšia zpuťťlosť, chudoba, bieda, čermıctwo. Chujawčani boli rozkrıčaní, ako ľudia ťorhelťťı, neuctıwı, zpuťťní, zloreční, bezbožni. A teraz! Wšsetkeho toho opak. Sıdlo neťťwary a chudoby premenilo ťa w ťıdlo poriadku a zámožnosti. Najzpuťťlejšia obec ťtala ťa mohutnou; najbiednejťšia dedıňa prewňťťuje najmnožňıe z naťťıch polnıch meťtečıek. To wšsetko tvoje dieľo, brat. Za kráťky čas wyťkonal ťı weci welıké. Wečná ti pamäť a ťláwa!

Ťláwa, wečná ťláwa! zdıwıhli wšťetci ťo ťťťrkotom poháre.

Raťťic ťa uťklonil zdmorile. Premena ť lepťťıemu je owťťem zrejma, ale záťľuhı chıbne prıpıťťujeť mne ťamému. Wıdıť, brat mōj! Za celých deťať rokow, toľko temer ako tu, ťarárowal ťom w Žabcu, a nič ťpomenuťtia hodného ťom nemyťkonal. Prečo? Wo ťom ťtál ako prťť

šamotný. Učiteľ, panstvo, dvoriské osobníctvo, župní úradníci, všetko bolo oproti mne, znížovali, uvádzali ma v osflimnosť pred ľudom, ako sa to modieru rozkričaným panšlávom. Mal som čo delať, abych sa len v úrade udržal, tak šoptilo na mňa podporované z hora renegátstvo.

Šanba a potupa renegátom a ich patrónom! zahučali špolustolici. Oni hatia náš národný výmin. Pre nich máme vo večnom barbarštvu.

Kaštic pokračoval ďalej. Že tu môžem preukázať dačo, to pošlo odtuď, že sme sa ako divom šhromaždili šštyria horliví, obetovaní, rózni milovníci ľudu šlowenského, ja, učiteľ Semenák, pravotár Štupnický a úradník Rozumovský. Š tymito, páni, musím deliť moje zášluby, a činím význanie to š radošku.

Pán úradník Rozumovský bol tuším tu prvý, pretrhnul ho Lukáč.

Žeho, prišwedčil Kaštic, povolal prvého do služby Kobzan. On potom wprovoidil pána pravotára Štupnického, oba pritiahli mňa, ako špolužiaka, a ja som bol tak ššastný, uhodiť na učiteľa Semenáka. Štyria sme potom spojili naše rozličné šchopnosti a podporovali sa wšpoloť proti wonšajším nápaškam. Protivníci darmo búrili proti nám, štawáli nám rozličné ošídla, čceli náš ohnušiť ľudu, keď sme boli za jedno, podporovali sa i radou i pomocou. Šo

by ľahko boli vyfonali s jedným, to nemohli myslieť so štyrmi. Ale i čo sa docielilo, to sa docielilo spojenými silami všetkých. Potom i zriedkavé priaznivé okolnosti treba wziat do počtu.

Peťne od teba, pochválil ho Ľufáč, že uznávaš i cudzie zásluhy. Ale, buď rečeno bez obrazenia tvojích spolupracovníkov, tyš' predca bol podnetom a dušou všetkého. Mohol byš' nám vyložiť, čo všetko sa tu dialo od tvojho príchodu, ktorak ste docielili tak ťvaelých výsledkov.

Rozprávaj, brat, ozvali sa mnozí z farárov. Od muža tak blahodarne pôsobivšieho jest čomu sa učiť.

Pamätajte, odporoval Ľastíc, že nie sme sami. Tu hľa i wasse drahé ženičky a dcérky. Mám ich nudiť suchým wyprawowaním weci prísných?

Ái! wzala slowo pani Ľufáčowá, pán brat je zdvorilý s naším obrazením. Ći už my ozaj nemáme žiadneho smyslu pre weci wyššie? Nič iného nás nezanima, ako flebety a šialené parížske módy? To weru pekná poklona! Žiadost pánow je i naša. Prosíme ju wyplniť.

To bude, dodaly iné panie, najwätším požitkom, akých sa nám w Chujawe dostať môže.

Tak už teda, uškrnul sa Ľastíc, odporowat nelžá. Wina nebude moja, keď sa panie sestry a paničky zle u mňa zabawia.

3.

Predoslať musím, odkasslal, že pôsobenie moje posslo ďaleko za medze, ktoré som si prvotne vytknul. Prissiel som na Chujawu jedine s tým, že budem ako možno najlepšie wzdeláwať cirkew, wyučowať lud, čo je vlastné naše powołanie. O polepsšení hmotného jeho stawu nemal som ani pomysšlenia. To prisslo potom nešpodiewane.

Náš slowenský lud je po celej krajne, w dedinách i po miestách, nad mieru zanedbaný, ako ležiaca úhorom, níhým neoraná roľa. Wyššie a zámožnejšie stawy sa ho zrefly, wrchnosti sa ho cudzia, pečujú len o zahľadenie jeho reči. Esste i tí, ktorí z ludu possli, pohrdajú nim, zapierajú ho, aspoň nič oň nedbajú, met w nich žiadnej mimo chleba túžby, žiadnej národnej hrđosti a horlivosťi, ako w synoch a dcérach iných národow. O swoj národ nedbajú, bo wýchowa im ho odcudzila, za nešwoj nemôžu sa srdečne odusšewniť. To príčina, že i farári a učitelia u nás sú z wätšša len nádenníci, a lud zostáva mrtwou akouši masšou.

Taký nádenník bol i môj predchôdca w úrade. Niesol sa welikým vlastencom, pchal sa do kassťielow, ludom oproti tomu pohrdal. Neznal ani reč jeho, len ledabolo, a chlúbil, wystatowal sa tým, okazowal swoju barbaršťu newedomosť ako dôkaz, že on nenie panslaw. Wyká-

zal akotaf swoju fázeň, či wo chráme či na smetiškách, a s tým koniec jeho pastierowanju. Bol by chcel maďarizovať ľud, ale to chodí s veľikým ústávaním, dal teda pokoj. Mial na péči len gazdovstvo a farty. Pre maďaronské svoje handabandy a necirkewného ducha, frimolné zájady náboženské, zaľúbil sa odrodilým pánikom, a dostal ich priazňou faru masnejšiu. Ľudu, farníkom neosožil nič.

A nešchopný, zhomádilý učiteľ nielen že pomolaniu svojmu nezodpovedal, než i škodil cirkvi premnoho. Od neho vychádzala hlavne zkaža. Za štyridsať rokov svojho úradovania pokazil celú obec, vychoval pokolenie pijanské, nemravné, ossemetné, bezbožné. Byw spolu zapíšowateľom chodil ústawične so jedliakmi po krčmách, pil w richtárskom dome. A na nešťastie bol w obci obľúbený, lebo umel mnoho trpeť, lichotil, a učinil sa vážnym. Sprostáci ho slúchali, ako dákeho proroka. Chodil ústawične za kmotra, žena jeho za kmotru. Temer wššetky deti boli jeho krstniatka. Aspoň na žiadnych krstinách nechýbal. Tak i žiadno weštie, ani oddávky, ani tor neobošly ja bez neho. Tých pár detí, ktoré prišly do tej biednej školy w zimných mesiacoch, ani za tri roky čítať ne naučil, a rozpustil tak, že to pred očima jeho wšsetečilo, nezbedy wnmádzalo, šeptalo, kľmalo, bilo ja. Tak vychodili z jeho dielne sami ossemetní rozpustilci. Sdelil i tým zlého akéhoši

ducha, ktorí wcele nechodili do školy. Za mnohé roky premenil celú obec w Sodomu.

Sedliaci, skočil mu do reči Kaňuch, pripovedali si, že nikdy viac takeho dobrého rektora mať nebudú; a predca zachádzali s ním vždy štrbne, často nad mieru neuctive. Plácu mu nikdy, ani ako učiteľovi ani ako zapisovateľovi, pomýšľiť nechceli. Za písanie prosieb, zámetov, šnľum — a iných súkromných weci, nikdy mu iného nedali, ako žajdlíček toho šmradu, ktorý wypili s ním. Lotromský jeden forheš, akýsi Šumenský, zneuctil ho neslýchane na ulici, nadával mu, s weličým krikom a tykaním, do zbojníkov, lotrom, starých huncútov. Garár i obžalował oplana, ale čo? Slúžny ešte učiteľovi wyčítal kapitolu, že sa nadrapuje s ľuďmi.

Rozprávajú ľudia došawád o tom kúsku uhorskej spravodlivosťi, pokračował Rastie, učiteľ wšak bol pravý mor obce. Čo s ním počat? Ani ho odstraniť, bo ľud predca bol s ním spokojný, ani nahradiť jeho nedbanlivosť, bo fúkal ako jež, metal a šmáral wšjetko, keď som prišiel do tej školy.

4.

Na štaštie moje i obce, starý pijak o pár mesiacow dokončil beh života, a miesto jeho zaujal terajší môj werný spolupracovník Semenáč. On spojuje w sebe dostatočnú pre národ-

nieho učiteľa známostí s riedkou horlivosťou a nezískanosťou.

Druhý bol by započal s tým: Vystavte mi školu a polevšite plácu, pri ktorej využijem. Ale Semenák nie tak. On chcel si napred získať lásku a vykázať sa zásluhami. Konal teda o mnoho viac, než čo by i najprísnejší sudca, za najväčší plat bol požadovať mohol, a trpel ako Nób. Chodil sám z domu do domu, hľadal dieťa, namlieval rodičov, vodil sám chlapcov a dievčatá do školy, daktorým z nich i knižičky daroval.

To bolo kus krúšnej a kyslej práce, pretrhnuť ho Semenák. Nedajbože presvedčiť ich o potrebe vyučby! Keď som sa odvolával na židov, že oni žiadno dieťa bez vyučby nenechajú a žiadnych na to nákladov nelutujú, odvetili mi: U žida je to jeho živnosť, jeho hlavné dedičstvo, u nás sprostákov nič. Ci si sa dačo učil, či nie, všetko jedno. Hľa Humenští chodil i do latinských škôl, a čo z neho? Ani len richtárstva dodriapať sa nemôže a je posledný v obci. Nejedem, čo školy newidel, má storáz viac poctivosti.

A či nemajú pravdu? ozval sa učiteľ Štorec. S ja mám v obci takého mudráka, ktorý i listy a prosby jedliakom píše; a predca je to ten najväčší lump, korhel, galgan. Mám zaša iných, ktorí si veľmi počestne vedú, sú dobrí gazdovia, dobrí čeladní otcovia, a predca

do školy nikdy nechodili. Na tom naozaj veľmi málo záleží, či sedliak a chalupník umie čítať alebo nie.

Ano, pokrútil hlavou Semenák, jestli sa len čítať deti naučia a potom nič viac, alebo len cudzie reči, ako Šumenský v jeho latinských školách. Treba ale i vecnaté znalosti deťom sdeliť a uspořobniť ich ku rozumeniu kníh, aby sa potom ďalej vzdelávaly samy. Potom treba siet tých škodlivých pomier roztrhnúť, do ktorých je ich rozum v dome rodičovskom zasnovaný.

A čo nado všetko, treba v nich vzbudiť pravú bázeň božiu, zosľachtiť ich srdce a vôľu, zaslobiť ich dobrými mravnými zásadami. Wtedy škola nebude dačo zbutočného. Dorastie pokolenie rozumné a mravné. A to tiahne za sebou i hmotné blaho.

Tak je, priswedčil Kastic, a môj sľedchetný priateľ a pomocník Semenák činil to s nezlomnou wytrwalošťou, riedkym sebazaprením. Súč sám jediný, podelil sebe dietky, podľa pokreku, na triedy, a aby jedny nezewľovali, keď sa zapodiema s druhými, hneď swolal zvonom staršie, hneď mladšie. Učí pres celý deň, ba ešte i w noci, pri swojích swiecach. A činí to s takou láskou, že ho deti majú radšej, nežli vlastných rodičov. Obstupujú, oblapujú ho, wessajú sa na neho. Lebo i hrá a bawí sa s nimi, je s deťmi deťom. Pri peknej chvíli wywedie ich na dwor, do záhrady, na pole, a práve wtedy

uči ich najviac, keď o učení ani zdaní nemajú. Deti samé pýtajú poučenie, tak umie wzbudiť w nich duššewnú samočinnosť. Zaopatrí im tu i tam i spoločnú s rodičmi zábavu; preto i týchto oduššewňuje. Nikdy ste takej kypiacej ochoty newideli. Deti plačú, zdržujú-li ich rodičovia od školy. Pokút žiadnych neužíwa, ani nepotrebuje. Jedno príšno popatrenie alebo slovo je dostatočná pokuta. Bude to šwet, keď takto wychované pokolenie zaujme postać žiwota. O školský plat nikdy sa neuháňal, nenabehowal, neodkazowal na rodičom.

Tak sa stalo, že prázdna pred tým školou preplnila sa a úspech bol prešwapujúci. Rodičovia len ústa otvorili, čo to wšsetko tie ich detinky wedia, a počali stydeť sa ich. Bo neraz, keď činili alebo pohoworili dačo nešluchného, deti ich zawrátily a haruššily.

Pán učiteľ dobre rátať, že úspech wo wýučbe wýstawi i školu. Za dva roky trápiť a tiešnil sa w budowišku starom, na tretí mal pohodlnú murowanú školu. Podliaci sa darmo odwoláwali na pána s welikým nosom, homoriac: Nech buduje školu, keď nás o šosbierané na nu peniaze ozbíjal! Čo z tých žalób? odweťteli rozumnejši. Budeme-li len wtedy mať školu, keď sa pri terajšších pánoch šprawodliwosti dowoláme, škoda nám i howoriť o škole. Ochotní donutili neochotných, a ač panstwo nedalo k tomu kúska drewa, predca wýstawili školu poriadnu,

spolu s inými budoviskami, chliemami, humnom, hypárňou. Pán učiteľ už mtedy pojal si tovarýšsku života.

Za ten čas, ozval sa tento, strawoval ma pri svojom stole pán farár z lásky.

Akoby nie? reknul Rastic. Wed ste pracovali i za mňa. Medowolil mi, bratia, ani wierouku prednášaf. Deti sú wraj už len na mňa prinyknuté. Aby nebolý myhlené, chcem ich sám učiť wšjetkému. A mal prawdu. Za bych nikdy nebol dowiedol získať si w takej miere tú mrmu.

Som wôbec, pokračowal, ctiteľ a milowník učiteľow. Wy, páni, ste hlawní wzdelawatelia ludu. Bez was nič by neožožily wšjetky naše kážne, bytby cicerónske bolý. Wládež poučíť a zošlechtit, to hlawnia mec. So starými hriešnikami už ničoho nemykonáš. Cením teda wsofo wasše obtížne powołanie. Ale s mojím dobrým učiteľom som zwlášte špokojný. Je to muž k tomu narodzený, žije wece swojemu úradu, pokračuje w ňom s akýmsi swatým zápalom. Co iným nechuf a omrzlost, to jemu pôsobí najwätšiu radosť.

Rasslo by sa to i wiac ochotných, ozwal sa Štorec, feby lud bol wdacný, a farári takí, ako wasša welebnosť. Ale w sedliakowi niet kapky uznalosti. A od fedy dostal swobodu a wlastníctwo, je ešte stokrát škrbnejši a ošfliwejší. Wystatuje sa: Sa pán, ja pán! Ale len

žre a pije, len jebe pomýšľuje z roka na rok plácu, učiteľovi ešte ujíma. Predtým pracoval so statkom za tridsať krajciarov pres deň, teraz žiada päť zlatých. Ale rektor dostáva i teraz len tak štyri krajciare kľúčového, ako keď si za to mohol kúpiť funt mäsa. Ba ešte i z toho mu nestýdatec utiahne. Krúti hlavou, že zapomnel, že ztratil, že mu veru chýba krajciar. Príjdeš-li po spievaní do jeho domu, vrhne ti práve tak dva krajciare, ako tulákovi žobrákovi. Na ošeru ti vrhne gombičku bez úšľta, alebo ešte vezme z kopy, nie žeby vrhnul svoj žobrácky polkrajciar. Sprostý nádenník teraz žiada na deň zlatovku, a učiteľovi nepadne na deň ani pol zlatovky. Neostichajú sa ani na poli škodu zrobiť. Tu ti spajú lífu, úrody, tam zkradnú zemiaky, mať, kapustu. Keď som bol na tom driečnom „náhradnom náukobehu," kde sme všetko poznali, čo poslaní ministeriumom učbári newedia, a doma sa vystavili klebetám, akýsi planý človek poorezoval mi všetky klasy v krížoch. Sedliak je neuznalá, newďačná stvora. A z pánow šarárov kto je tak laškavý oproti svojmu pomocníkovi, ako maša welebnosť? Umejú len rozkázovať a bremená nakladať, ktorých sami sa prstom nedotknú.

Práve to je, odvetil Rastic, že môj Semenák nedal sa myliť žiadnou newďačnosťou, z nejj i jemu z prvu hojne za podiel sa dostalo. Uznali, že je dobrý učiteľ, ale mu ničoho

nedali. Ba našli ja i mudrci, ktorí na jeho vecnaté vyučovanie reptali, že len hlúpsťwa ľadeaké učí. Namyknutí hľadať všjetku múdrost w reči, boli by chceli, aby deti učil maďaršty a nemečty. Čo im wraj po všjetkom, keď nebudú rozumieť, čo homoria páni? To prawda, že teraz došiel zašlúženej odmeny; ale mohol-li to predwiedeť? Ani z ďaleka. Lebo pozdwiwnutie tak hľboko padlej obci wšelo od nenadálnych udalostí.

5.

Umysľn naše, pokračowal Rastie, boli z počiatku skromné, obmedzowalň ja len na wlastné naše pomolanie, na školu a vyučbu.

Náhle každodenná škola prišla trochu do poriadku, chcel hneď pán učiteľ zamiesť i nedelňú školu pre došpelejšiu mládež. Ale ja som ho odhomoril od toho. Dajte tomu, reku, na teraz pokoj. Škoda to započínať, o čom možno predwiedeť, že ja nezdarí. Napred si musíte odchowať inakšiu mládež. Terajšia rozbujnela a zhomadila mám neprijde.

Za možné som oproti tomu uznal zawedenie skromnej opatrowne maličtych. Smolam po nešporu gazdow a gazdinie na šaršty dwor, takto aš som ich oslowil: Drobne deti zapričinnuju mám w čas polních prác welikú štarosť. Wo poli ich so ľebou wššade wlačiť nemôžete,

doma musíte zanechať pri nich staršie deti, ktoré by alebo do školy ísť mali, alebo vám pomáhať mohli. Potom deti samé osfelico dokážu, najmä s ohňom. Zamýkať ich do chýže už preto neradno, že zdimejú ako zver. Chceli by ste dačo maličko obetovať, aby ste sa klopoty tejto zbavili a dietky v bezpečnosť umiedli?

Ba veru newiem, ozvala sa jedna newesta, čo bych dala, keby mi dakto starosť o deti z krku zosňal, a ostatnie jej prísľedčovali.

Tomu, pokročil som, ľahká a ľaciná pomoc. Stará, newládna Kapustaňa býwa wždycky doma, a znáte ju ako triezwu, poctiwú, rozumnú, dobrých mravom osobu. Odnesť teda deti k nej. Ona wám ich za maličkú náhradu nielen ochráni a opatrí, než i trochu pocwičí. Dajte jej po štwrtke žita od deka, nuž bude wám i jej špomozeno.

Ja dám wdacne, i ja, ozýwaly sa radom ženy. Kapustaňa, s ktorou som už predbežne wec wyrownal, bola predwolaná a zjednaná. Tak sme mali opatrovníu maličkých, aká môže byť na chudobnej dedince.

Dietky sa tam nielen ochraňujú, než i cwičia trochu. Kapustaňa ich učí, podľa náwodu pána učiteľa, ktorý ústaw každodenne nawštemuje, čísliť, zwieratá, stromy, byliny, kamene poznávať, ba i modliť sa a špievať. Potom im osfelico rozpráva a hry nawrhuje. Vo hlawnia wec je len zábawa a ukrátenie času. Príwytajú

deti i ku poriadku, čistote, a spoločenskému ob-
cowaniu. Pod dozorstvom budí a ostrí sa w nich
i mravní cit, keď ich opatrovňňa tu pochváli,
tam pohani.

Môžem povedať, ozval sa Semenáf, že
to potom, keď prijdú do školy, ktorá sa im ako
odmena predstavuje, na detoch poznať. Ktoré
nechodily do opatrovne, newedia ani do piatich
načísliť, sú wcele blbé, každého myslenia ne-
schopné: ktoré pať chodily, w tých sú duššewné
schopnosti už trochu wzbudené, ba znajú už
i maličké počty a modlitby. D mnoho je men-
ššia s nimi klopotá. Je to dobrá príprawa pre
školu.

6.

Tak sme učinili wšsetko, wzał za sa slowo
farár, čo bolo možno, ku duchowniemu prospechu
šwereného nám štáda. Na tom ale nemali sme
dosť. Obrátili sme pozor i na hmotné potreby
zúboženého pre swoju nedospelosť a chýiaceho sa
ku konečnej záhube ľudu.

Bolelo ma, keď som widel, čo sa wodi.
Oswobodený nenadále jedliak zle užíwal svojej
swobody. Šlo k tomu, že sa uwrhne do stawu
tisícraz horššieho, nežli bol pod pansštinou, do
úplného holomštwá a zajatia židowského. Lebo
oddal sa ozornému pijanštwu, a márnil i sám
základ hospodárštwá, osminy. Náhle sa dozuali,

že panské pred tým role, lúfy sú ich vlastnosť, a že ich možno i predať, hýbaj! pili a brali na ne, ako baran na rohy, až im židi dali vystavy a vyhánali nahých z domu. Nadobýval len triezvy richtár Gučko a škrbný Pelechavý.

Tento, zameššal sa úradník Rozumovský, wyrval i Kobzanovi z ruky tie štyri sedliacke osminy, ktoré tak nadužíval k ukrivdeniu sedliakom. A to dosiahol figlom. Čo im z tých osmin, pán veľkomožný? hovoril potuteľne. Nech mi ich predajú. Kobzan si dal povedať, bo sa nachádzal tiež, ako nemešťák, hráč a ššialený milovník škvošu, vo večných nesnádzach. Budem im robiť za ne što dní s koňmi. Kobzan pristal, bo sme práve nemali na dostač záprahu, len što zlatých si ešte k tomu vyjednal. Kúpa sa uviedla do poriadku, a chytrý Pelechavý čo nezrobí? S dobrými koňmi robil sebe, pro pána kúpil dve také mrššiny, čo bys' ich motlou zabíľ. Na týchto odrobil što dní a potom šškapky predal so ziskom.

Hostia sa smiali, slovo prevzal zaša Rastie. Pelechavý neustúpi w lakomosti a figloch žiadnemu židovi; ostatní ale sedliaci rútili sa ššremhlav do prepašti holomštwu. Ktorak tomu prekazí? radili sme sa s pánom úradníkom Rozumovským a prawotárom Šstupnickým.

Bretiasali sme wššetko, a wššetko sme našli nedostatočným. Kázal proti pijanštwu? To

znamená hádzať brach na stenu, hus oliemať, murína umývať. Sriadť spoločnosť? Nikto z tých, ktorí ho potrebujú, neprijde do neho. Nezbyvalo nič iného, ako dochovanie zdravšieho pokolenia. Ale toto príjde pozde, keď už zchowädili otcovia a matky všetko premárna, a deti nebudú mať viac čo ochrániť.

Abysme aspoň opozdili trochu konečnú zľazu nešťastných, uvažovali sme, ktorá by zmierniť tú hroznú úžeru, ktorou si židovstvo ľud kresťanský podmaňuje. Lebo to až mieru prevyššuje, ktorá židi umejú korisť z večných peňažitých nesnádz i býrivých pánikov i zchowädilej jedlače. Len jeden na to príklad. Za štyridsať zlatovieť taketo musel platiť oplanský Humenský úrok: Zasadiť do svojej roli štyridsať korcom židovských zemiakov, rolu zo svojho pohnojiti, zemiaky posadiť, dva razy okopať, v jeseni vybrať a domom priviezt. To činí o mnoho viac, nežli istina sama, a sedliakovi nezvýšil sa ani jeden vozík hnoja pre svoju potrebu. Takto musí dlžniť prísť o pár rokov so všetkým činom v ruky meriteľome. A to predca ľahkomyselných korheľom neodstráši. Len pijú a činia dlžobu. Daň nikdy nezaplatia ináče, ako zo židovského messca, keď predca majú zárobok taký, žeby tri, štyri dni všetko vyplátili. Čo tu počať? radíme sa. Ktorá týchto ľahkomyselných blázuom ochrániť aspoň pred tou nesmiernou úžerou, ktorej už i sám zákon otvoril brány do korán?

Gotová pomoc bola by bývala mo chrámowej pokladnici. Ale čože? Chrámové peniaze nosia sa napospol do úrokovní. Opatrowníci ich sŕtita sa šverit ich sedliakom. Bo sedliak slovo nikdy nederží, najmä oproti cirkvi a farárovi. Spoliehajúc sa na večné sŕhovievanie a beztretnosť, úroky za roky a roky neplatí, a pri tom zas iné dlžoby snuje a pije na úver. Na preznačenie (intabuláciu) v pozemných knihách pristaf nechce, bo to pri malých summách i nákladné. A bez toho ani sa nespodiewaš, keď uslyšiš, že ošminy sú predané z ruky, alebo prišli na bubon. Namrhnem teda založenie malej wzájomnej pomocnice.

Pomocnica, priateľ Stupnický na to, podmieňuje nielen požičky, než i wklady. Sedni mušejú dať zbytočné peniaze, aby druhým mohli byť požičané. Na Chujawc kto ti čo dá? Z počiatku ašpoň nikto nič, bo ľud ešte niewie, čo to. Ale dačo predca učiníme. Wypracujeme stanowy a pošleme ku potvrdeniu na ministerium, aby to malo zákonnú moc. Do počiatku dáš celú chrámowú pokladnicu. Táto bude slúžiť za základ a sama len brať celý užitoť. Wätšie summy zabezpečíme v pozemnej knihe, menšie dáme na zmenky, a budeme pri tom pokračowať wele podľa zákona, požadovať zowrubné dodržanie času. Keď uwidia, že to nie žart, naučia sa poriadku. Ja obstarám wšjetko za darmo.

Abys' nebol obtížen, howorím, powediem

ja zápisnice. Ty obstaráš len právne záležitosti, menovite vyberanie dlžôb. Tebä ja budú wätšimi báť, a mne neuprošiteľnú prišnosť úrad nedovoľuje. Wystamil bych ja najwätššiemu nebezpečenstvu. Tu widíte, páni, ako sme ja wzájomne podporowali, jeden druhého nedostatky doplňowali. —

Wšetko bolo čerstwe uvedeno wo skutok. Otworili sme wzájomnú pomocnicu na dedine, a nie bez príčiny sme ju tak nazwali. Bo našli sa brzo i taki, ktorí swoje zbytočné peniaze šwerili nám, aby im doma bez užitku neležaly, alebo aby ja s márnotratníkmi za swoje užieraf a hrdlowaf nemušeli. Prichádzali i zo súšedných obcí k nám i o požičku i s peniazmi. Tak sme wždy s wätššimi summami narábali a wždy wiac wyťažili. Do teraz ja chránomá pokladnica zdejafnájobnila.

Staršši Lufáč, ktorý to s melikou bedliwoštou poslúchal, ja ozwal: Je-li to účaštináršky špolok, tá mašsa wzájomná pomocnica?

Nasfrze nie, odwetil Kastic. Wkladatelia berú len úroky, ššeš od šta; s wyťažkom nedelime ja s nikým.

A ktoraf to ide s meriteľmi? tázal ja ešše Lufáč.

Z prwu, šlowil Kastic, bol s nimi križ. Šhceli zachádzať, ako zwykli, s cirkownými požičkami, drief podržaf na wečnošť a úroky pla-

tiť po rokoch, alebo nikdy. Keď ale jeden druhý
sa popiešol, pamätali na svoju povinnosť
a držia zomrubne čas.

Nemiernej úžere učinien podnikom našim
koniec, keď sa obchod ujal a rozšíril. Už ne-
mohli viac tak lúpiť; museli znížiť i oni úroky.
To bol prvý krok môj za medze cirkve a školy.

7.

Pozostával ale ešte jeden druh úžery,
z ktorého koristali nielen židi, než i pár zámož-
nejších sedliakov.

Wodilo sa i u nás, čo všade. Plani gaz-
domia vytrowili sa pres zimu zo všetkého.
Jedných pritískla daň, alebo žid. Museli zpredať,
čo sami pre svoj dom a hospodárstvo potrebo-
wali. Druhí mali veselie, frštiny, pohrebný tor.
Museli, mocou obycája, napájať celú obec, aby
horší od druhých neboli. Mnohí vláčili bez
zvláštnej príčiny forec za forcom do krčmy,
mužovia zjavne, ženy a synovia tajne. Na jar
potom ani čo zjeť, ani čo zasíť a posadiť.
Koristali z toho obrezaní i neobrezaní úžerníci.
Požičiavali zbožie a zemiaľu tak, že im dlžníť
tri za jeden forec wrátil musel, alebo siali
a sadili s chudákmi napolu. Takému zdieraniu,
myslím si, musí byť učinien koniec. A pomoc
bola ľahká. Vo vzájomnej pomocnici ležaly
práve peniaze bez užitku.

Oblásim teda cirkewný šbor a refnem šbro-
maždeným: Wystawme prostrannú šypáreň s piv-
nicou. Mnoho to stáť nebude. Rameňom máme
pod nosom dosť, roboty dáte wy. Treba len
wápno, drewo, dosky kúpiť a remeselníkom pla-
tiť. Užitoť pať chrám boží bude mať weliký.
Nakúpime z počiatku nemnožko zbožia a zemia-
kow a budeme požičiawať. Za každé štyri force
wráti nám dlžník pať. To je maličkosť w pri-
rownaní s panujúcou medzi wámi úžerou,
a predca sa behom času zášoba nekonečne roz-
množí. Bude tým špolu obec na prípadnosť ne-
úrody trochu zabezpečená. Skušili šte už, aké
roky prichádzajú na polních hospodároch. Úrody
chybnú, ba časom práwe nič sa nezrodí. Tu
potom bohatý musí sa wytrowiť, chudobnému
prichodí zahynúť. W takom nešťastí pomohla by
plná šypáreň tak, ako w Egypte za časom Jo-
zefowych. Keď je drahota na trhu, wy byštie
mali doma kde sa založiť, ašpoň na wýšew.

Škrbec Belechawý sa ozwal: Pán Boh
štworil wolky a čert špolky. Nech každý pečuje
o seba. Sa mám do wôle božej wždy; prečo
nie každý? Weď mne tiež manna z neba ne-
padá. —

Bojíš sa, že ti odpadnú cicky? zamrátil
ho richtár Hučko, a oštatni grúnili.

Belechawý sa ohliadol po nich šrdite: Ne-
wiete, čo robíte, chcete wziať na seba daromné
bremeno. Čo pán šarár powedaajú o ubezpečení

sa na prípadnosť neúrody, to nestojí. Lebo zemiaci držať sa za dva roky nedajú, i zbožie by ztuchlo, keby sa neobnovovalo. Keď ste na jar požičali a nič sa vám neurodí, z čoho navráťte v jeseni? Alebo budete nútení dať poslednie, alebo sypáreň zostane na zimu prázdnu. Kde tu teda pomoc v biede, alebo úleva v čas hladu?

To šlo do zimého. Sedliaci, akí sú, počali sa škrabať za ušami a prisvedčovať: Wed je to weru prawda.

Slúchaj ty! prístupim ja k nemu. Ty ty v neúrodnom roku nežiadáš v jeseni nazpät, čo si požičal na jar?

Horšyže nie! ozvali sa mnozí. I poslednie zrno wydre od nás.

No widíš! reku. Keď tebe mušejú wrátiť, prečo nie chrámowej sypárni? A ty by si v čas drahoty všetko zpredal. Sypáreň ale čo prijala v jeseni, to na jar wypožičia zasa, bez ohľadu na ceny. Dačo zrna zanechá sa wždycky i w zasobe na prípadnosť polnej nehody.

To podejstwowalo. Darmo sa zpúdžal ešte Pelechawý s daktorými inými úžerníkmi. Ostatní uzavreli, sypáreň bez odkladu budovať, čo sa hneď i wo skutok uwiedlo. Položila sa tým úžerníctwu medza i pri článkoch potravných.

A to som považował za ostatnie, čo som mohol ako farár wykonať. Na ďalšie podniky

som nemyslel. Bečował som len o to, aby pomstale záwodny neklesly, než wždy wiac ja wzmaňaly.

8.

Tu ti jednoho dňa prišvitne priateľ Ruzumowski. Vieš-li čo nového? Na Kobzana oborili ja weriteľowia, predáva majetok.

Ťm, hm! pokrútim hlavou. To ja dalo predwiedeť. On i ona prowodia život nezriadený. On si drží postranné milenky, ona milencow. Rad to ten pochabý škwoš a karty, čo tiež oba jednako milujú. Kobzan taký galgan wo swojom spôsobe, ako Ľumenšký alebo Kožuch. A má už šupca?

Trhuje ja, wetí priateľ, s tým obrezaným veľkomožným tam na konci dediny.

Kozumel Dáwida Schelm-a, majiteľa grófskeho predtým majetku. Pamätné je, ktorak prišiel chytrák tento k nemu, bo to objaňuje to rýchle fľesanie dáwnej aristokracie a dwíhanie ja židow, ktorého koniec bude úplný prewrát wšetkých pomerow. Požičal nič wiac, ako päť sto zlatých býrimému, wždy utišnutému grófikowi. Nikdy, keď sa žid dostawil so zmenkou, penazi nemal, a po každé dal mu nowú zmenku na dwojnásobnú summu. Táto wyrástla pod krátkym časom tak, že gróf bol rád, keď mu žid na majetok, čo štál wyšše sto tisíc zlatých, osem tisíc

doplatil. Toto je ten Dávid Schelm, ktorého priateľ Rozumovský nazval obrezaným veľkomožným, ako sa teraz bývalý otrhaný pálenčiar dá titulovať. Kobzan čo pýta za svoj majetok?

Ja pädesiat päť tisíc, vrhnuť priateľ rukou, ho púšťa, s všetkým statkom i náradím, do ostatnej srsti a retiazky, ten blázon. Boh mu odňal rozum. Žid len lešy dá vyrúbať, ta všetko vypláti, majetok mu zostane za darmo. Ja, priateľu, som bez chleba.

Wo mne vzkrsla nová myšlienka. Je už smluva podpísaná?

Nemiem.

Podme, homorim, ku priateľovi Stupnickému. Od neho sa doznáme istoty.

Stupnický nám vypravoval, že sa stránky ešte nepoklonaly. Žid wraj dáwa päťdesiat, Kobzan žiada vyše toho päť tisíc.

Dobre, dupnem nohou, majetok odkúpi obec. —

Bah! zasmial sa Stupnický. Ti opili Silény? Lenby oni stačili vyplacovať rowásse krčmárom. U najmnožších z nich by si so swiečkou krajciara nenassiel.

Nič to, reku. Požičia krajinská úverková banka, keď zamiažu spolu urbársku časť chotára.

Pomedaš dačo, zamyslel sa priateľ Stupnický. Žid nadužíwa nesnádz Kobzanových a ja som jednatelom banky na týchto stranách. Co

ale sedliaci? Pristanu-li, tí lajdáci? S nimi prehovoríš čím skorej.

Zajtrá, pomedám, je nedeľa. Prijdete po službách božích na faru. Za ten čas hlboké tajemstvo.

9.

Ohlásil som cirkonné sobranie. Sedliaci prišli všetci, z chalupníkov ani jeden. Lebo títo si kažobia, že rovní im predtým sedliaci stali sa pánni, nerobia nič, len žerú a pijú; oni že teraz mušejú niešť i ich bremeno, a k tomu ešte platiť za ich slobodu. Z prirodzenej človeku závisťi strania sa nových pánom. Preto ani na sobranie neprišli. Aleh wrag idú páni, my i tak sme tu len robotné hovädka. A to bolo najše šťastie, že sa odtiahli, bo mec sa musela diať pod pokrývkou.

Triezvi ste všetci? ozrem sa po prítomných. —

Z meď snáď len do božieho domu nikto nepôjde opilý, sloví Belechavý.

Máme vám sdeliť, pokročím, mec dôležitú. Musíte ale sľúbiť mlčať o tom a neísť za dva týždne do krčmy.

Zvedavosť ich primäla k prisľúbeniu.

Snáče, hororím, je to veľmi radostné, čo vám máme predložiť. Zde o to, či chcete byť pánni?

Zdá sa, šľachtilák, ktorý pre svoju úklonnosť poradí úrad richtársky zastávať, že si pán farár robia žartík s ním.

Žiaden žart, hovorím. Pán Kobzan predáva svoj majetok a Schelm ho kupuje. Zavládne žid celým chotárom.

Nech zavládne, kým plecom Kožuch. Čo nám z toho? Jeden nám tak nič nedá, ako druhý.

Humenský dodal: Či krstný, či nekrstný žid, všetko jedno.

Áno, áno, povedám, ale vždycky zle. Panstvo nech je akékoľvek, či ctí Krista či Mojžiša, činí s vami, čo žive chce. Vo tá rovnoprávnosť pred zákonom stojí len na papieri. Skutkom taký stáva rozdiel medzi sedliakom a pánom, aký bol pred vymanením.

Už to síce pravda, poskrabal sa za uchom Kožuch. Proti pánovi, akékoľvek ti zrobie krivdu, nikdy nevyhráš.

Súdny a sudcovia sú len na to, ozval sa hrubý Bučák s bajúzami, aby pomáhali pánom a židom utlačovať chudobu.

Ako my tu môžeme, dodal husár Zajac, vyhraf pravotu o lesy! Všade dávajú a nám nič.

Tak je, prišvedčím. Pravota sa vlečie už sedem vyššie tridsiatich rokov, a ešte ani len tá otázka nenie súdne riešená, či ste bývali v užitku drevobrania? Ani sa nedožijete konca

tej komédie. Wrhnite teda križ na vsjetky pramoty. Kúpte majetok Kobzanow. Nebudete sa potom s nikým pravotiť o pár siah leša, celý bude váš. Vidíte, w akej ste pre to drewo nezínadzi. Panština prestala, a wy predca i teraz robotujete. Za tie biedne hromádky práca robíte temer tolko, ako ste robili pred swobodou za úreš. S mostami máte ustawičnú klopotu. Wy nemáte drewa, panstwo nechce dať, a predca váš nutí ku stawaniu mostow škrze slúžneho. Už pre ten leš mali byste sa uchopiť príležitosti, ktorá nikdy wiac sa newráti, predchytíť majetok židowi.

„Ale kde peniaze?“ ozwal sa Humenský. Wy sme bedári, škrabali sa za usjima sedliaci.

Peniaze budú, reknul priateľ Stupnický. Požičia nám krajinská úverková banka. Za wám to wykonám, len zaviazte vsjetci wašše osminy a dajte mi plnomocenstwo k uzavreniu i kúpy i požičky.

Cena je tak lewná, dodal Rozumowski, že sa to temer samým drevom wyplatí, keď dáme leš zrubať. Čo nie, to wyplatia krčmny, mlynny, jatky a prenájem, jestli sami nebudeme gazdovať. Majetok pripadne obci za darmo.

Sedliaci dostali chuť, ale Kozuch im prišepnul: Newerte, nedajte sa ošialif. Pán ta pán, a pánom niet čo weriť.

Tým sa zklátili, poodstúpili, klmali jeden druhého, šseptali. Čo šsepcete? tážem ja.

Muž to homoria, reknul Šumenšký, že prečo nekúpia majetok sami, keď to tak výhodno?

Preto, odpovedám, že nám banka nič nepožičia, bo nemá na čo. Vám ale požičia, keď k majetku samému zaviazate i urbársku časť chotára. Rozumiete? Od vás, ktorí ste chodili do škôl, to mrzko, že pri tak vážnom podniku kladiete prekážky dobrým našim úmyslom.

Pre mňa, hodil šurowe plecom, nech zakúpia za päť prstov hoc i celú stolicu.

Veru to vedzte, pozrem príjme na neho, že všetko pravé bohatstvo leží v piatich ušľachovaných prstoch, a nie v messci.

Priateľ Rozumovský dodal: Ja ja mám celý úrek po Lipnickom; ja tiež zaväzujem moje osminy.

Sednako poplazení sedliaci sa klátili, len Belechavý ich nutkal ku kúpe, že to bude dobre.

Richtár Gučko osvedčil: Nemôžeme teraz ani tak ani inak povedať; musíme sa napred medzi sebou poradiť.

Ja vašich porád, odseknul som mrzute, nikdy nič. Kto najhoršie bude radiť, ten zvíťazí. Nie vaše porady špasia vás, než dôvera k nám. Vy ste slepci, my vaše oči; musíte byť presvedčení, že vás povedeme dobre. A aby ste boli, považte, či nempadlo všetko dobre, čo ste na radu našu predsewzali? Rozhodnite sa rýchlo, hneď a hneď. Vec netrpí od-

kladu. Dozná-li sa žid, že my chcete byť kupcami, prifrňte hneď a vám potom ani za dvojnasobnú cenu majetok neprepustí. Poipiessit teda musíme a mlčať. Preto som vás zaviazal ku chráneniu sa frčmy.

Richtár za tým reknul: Spolahnime sa na týchto pánow. Prawú lájku ich škusili sme neraz. Wždy nám dobre chceli.

Uchopiv sa za čerstwa tak vhodnej príležitosti, reknul rozhodne Belechawý. Ja zawäzujem wšsetky moje osminy.

Nechže teda bude w menu božom, wkrisli ostatní; len Rožuch, Ľumenský a hujár Zajac stále odporovali. Oni sa na nič nepodpíšu, bo nechcu w nebezpečenstvo umiestiť svoje osminy.

Dobre teda, povedám, masje a tie osminy, ktoré už držia židia, wylučuju sa z podniku. Wy neberete žiadnu powinnosť na seba: než ani účasti w nádejnom zisku mať nebudete. Do majetku budeme sa domáhať len my, ktorí ho kupujeme.

Wnoho škastia! zasmial sa štkarede Rožuch.

Tvoje osminy, premeriam ho ofom príšnym, náležia už i tak frčmárom. Čo žiadaš za ne?

Šest sto mi dáwa žid.

Predaj ich mne.

A čomu nie? Len nech zaplatia.

I ja tak dám moje, ozwal sa Ľumenský, i ja, reknul za ním Zajac.

Aby sme ostatných zaochotili, kúpili sme ich a vyplátili na škutku, ja a pán pravotár. A to účasť naša w majetku, ktorá i na deti nasse prejde.

Plnomocenstvá pre pána pravotára boli hneď podpísané. Ktorak pošonal vec s Kobzanom, to by najlepšie mohol vyložiť on sám.

10.

Hneď po obede, prejal slovo Stupnický, idem s veľikou úzkosťou ku Kobzanovi. Lebo známa mi bola veľiká jeho nenávisť proti židliakom a Slovákom. Nerozprávam, tážem sa, píšaj smúvku čo židom?

Ba veru, zvesil na pohorco smutne hlavu, napísať sa musí. Nechce konečne viac dať, ako päťdesiat rovnno. Utisťuje ma prassiwec, ale čo robiť? Džníci súria. Židom budú čakať, mine. —

Žiaľ, hovorím, že majetky prechádzajú tak skoro jeden za druhým do židovských rúk. W krátce budú mať hrabiví títo prišielci prewažu i w majetnej triede, a tým opanujú, w spojení s kapitálom, nadobro celú krajinu. A oni sú, dodal som zúmyselne, predbežný voj šíriaceho sa walne na východ nemectwa.

Auž keď freštani nemajú peňazí! wrhnuť newrle rukou. Brečo sa nehľási kupec freštan

a dobrý dáň vlastenec? Takému bych majetok i dačo lacnejšie doprial.

Ja bych poradil, probodil som ostíhawe, kupca freškana.

A koho? upre na mňa zrať zmedawe.

Zdejšia obec bola by hotová odkúpiť majetok. Dala by zaň to isté, čo žid sľubuje.

Obec? zamračil sa Kobzan a vyskoknul z pohovky. Wssimami sedliaci? Wyslja, že budem za päťdesiat rokov kliešťami od nich wydierať po krajiaru? Ja musím mať peniaze hneď. —

Žid tiež, namítnem, nezaplátí hotovým grossom, len dlžoby prejme, pokoná sa s wriťelmi. Jestli by wšak naša welskomožnosť konečne chcela peniaze do ruky, bude i to pod dwoma mesiacma.

Ste ich adwokát? štane mi w oči.

A spolu plnomocník, wytiahnem písmo. Wšetko je predkom одобrené, čo uzawrem.

Wskolmek, chodil Kobzan prudko po čalíne, ja oplanom sedliakom majetok nepredáni. Kadszej ho doprajem židowi.

Wle prošim pekne, nástojím, či nenie lepšie napomáhať rozkwet obei, nežli budowanie Jeruzalema w Uhrách?

Nič! dupnul Kobzan. To nebudem trpeť, aby w mojom kassťieli pelesšila nemdačná opilá sedlač. Kadszej nech tu šmrdí za cešnakom.

Wystúpim teda s posledním dôvodom, ktorý sa minul s účinkom nemohol. Obec, reku, dá tolko, ako naša veľkomožnosť žiada.

Kobzan zľotnul očividne, ale ťahal predca výššie a jednal neustupne. Musel som ešte tisícku pridať.

S tým ale už bol úplne spokojný. Smluva sa hneď napísala a podpísala s doložením, že je neodvolateľná.

Príbehol potom naplašžený žid, sľuboval o desať, o dvadsať tisíc viac, ale dobre zaviazaný a namrzený Kobzan ho vyhovel. Keď vidíš, že majetok tolko hoden, prečo si nedal vtedy? Prečo si ma tak utískoval, oplak? Chcel si mňa oklamať, oklamal si sám seba.

Probował potom s námi. Naručoval nám dvadsaťpäť tisíc, a mne päť z osobna, abych nahováral sedliakom ku prepusteniu mu majetku. —

Títo si už teraz bláhali. Vlastná mňať i prostáci nemôdcačnosť ani tu nechýbala. Dplanský Ľumenický nadštrknul im zo závidia, že som sa irecknul s pánom a ich o šesť tisíc zlatých oklamal. A oni uverili trhanovi tým viac, že ich popudzovali i krčmári. Bolo plno oproti mne podlých fľebiet a šuromého zlorečenia.

A s peniazmi potom ako? tážal sa farár Peluch.

Wyslaný od banky ohliadač, wetil Stupnický, dal mienku, že sa môže požičať šesťdesiat

tisíc. Zostalo nám teda ešte na nákladky štyri tisíce. Zplácanie drieku s úrokmi uloženo je na dvadŕať liet w rovných častiach.

Kobzan wzał peniaze a pošiel s ťažkým srdcom na druhý skromný swoj majetok. Teraz doštal úrad pri vrchnom židu. Bo to teraz všetko, čo pošlo z vyššej šľachty, bez ohľadu na schopnosť, zaopatreno byť musí.

11.

Luďák zdvihnul pravicu s dútnajúcou smotkou: Teraz nám ale povedzte, bo to je najzanímatejšie, ktorá ťe potom hospodárili s tým majetkom? ako zplácali dlžobu?

Najvýdatnejší prameň dôchodkov, prevzal slovo Raštic, boln lešy. Bo teraz, pri množiacich sa porád železniaciach a fabrikách, ide drewo do ceny. Podcelili sme ich, zanechawšie dačo i pre seba, na dwadŕať rovných častí. Každý rok wytne a predá sa jedna. To skutočne tolko robí, že málo čo wiac platíme do banky.

Krčmy, jatka, mlyn boln nám tiež na dobrej pomoci. Bo z prwu zanechali sme všetko pri starom.

Za role a lúky dáwal nám žid päť tisíc prenájmu. Sedliakom sa to ľúbilo, ale ja som ich z toho zrazil. Majetok, reku, prijali sme zásobený, nie pustý. Rač by sme ho teda dáwali do prenájmu? Wyšli bysme zo všetkého, žid

by nám budoviská zpusťosťil. A mykažíme viac, ako žid, bo nebudeme potrebovať toľko čelade, nájemníkov práve nie. Čo nebudú stačiť nasse záprahy a nassi chalupníci, to doplníme my. Spojenými silami pôjdu nám roboty rýchlo. Dáme pri tom mnohým chleba, menovite pánom úradníkov a pramotárov, ktorých by žid prepustil. So židmi vôbec nechcem mať činenia. Len krmárov musíme trpieť do vypršania času prenájmu.

To bolo odobreno. Obrábanie majetku prevezali sme sami. Pánu úradníkovi ponechano vedenie hospodárstva s plnou mocou a s povýšeným platom. Ja som prevzal bezplatne vrchnú správu, pri čom musel som sa prestehovať do kastieľa. Lebo pre obchod s toľkými ľuďmi, pre tak mnohé zápisnice, písma, škrine, moja biedna fara bola príužka. Nerád som to učinil, abych nemzbudil závišť, ale musel som hľadať miestnosť priestrannejšiu.

Pán učiteľ navrhol, aby mi držali pomocníka, tak rečeného kapláňa, než za to som sa poďakoval. Mal tom za to, že pri toľkom praktickom účinkovaní dlhé ciceronské kázne od mňa žiadať nebudú, ale sa uspokojia s krátkym praktickým napomenutím. Vymienil som si len, že nikdy na žiadnom pohrabe kázať nebudem.

To to! pochválili ho farári. Voda by si ničomné toto bremeno zošľal i zo šije nástupcom. —

Je zošňato, zasmial sa Rastie. Nikdy tu viac po smetiskách kázať sa nebude. To je tá najmrzutejšia pominnosť ewanjeličého kňaza. Z toho nikomu nič. Je to len obeť prinášaná márnomyseľnosti. A kňaz odťahuje sa tým od užitočných priac, ako návyšťewy školy, čini sa smiešnym, wystawuje klebetám a hubí. Nutený bez príprawy do sweta kázať, čini to potom i w chráme, syne neprežuté slowo božie z rukáwa.

Štorec sa ozwal: Tak by zrušili i tie pohrabnie weršje, ktorými náš učiteľow hlúpa márnomyseľnosť morduje. Za to činim s najväčšou nechufou.

A slušne, priswedčil Rastie. Ničomnou parádou touto čini sa i učiteľ smiešnym a odťahuje tiež od svojej swatej pominnosti. Katoľičtí kántori spiewajú tú istú odproštanú na každom pohrabe: u ewanjelikow sa žiada, aby odpytowaní i weršje wšjade boli inakšie, a aby ich rektor sám wyhotovil. Aká to obtížna práca pre učiteľa a aká daremnosť! Nemolil by za ten čas učiť deti, pokud pero hrnzie na ničomných klapanciach? Za som previedol zrušenie toho na wždy w cirkwi mojej. Wny mŕtvých wyprawádzame len so spewom a modlitbou.

A w Nemecu, poznamenal Lukáč, ani toľko sa nedeje. Služobníci cirkewní zriedka idú s pohrabom, len príbuzní a susedi wyprawádzajú pri wšetkej tichosti mŕtvého. O dôchodky ktorakste sa postarali?

Zlepšili sa, odvetil Rastic, a síce primerane nášmu povolaniu. Dsmiň fariské a učiteľské pripojily sa ku majetku. Farárovi a učiteľovi ponecháno len tolko, aby mal trochu mlieka w dome, mohol si držať páru kramičiek. Miesto toho dostáva wšsetko hotomé, čo len do domu treba, drewo, zrno, strowu, zemiaky, kapustu, i pár sto zlatých peňazí. Nemujú teda gazdovať, môže žiť wcele úradu, zvlášťte mládeži. Platy sme wymerali dwóm učiteľom. S farárovi sme učinili za powinnosť, na miesto tých ničomných pohravných kázni, učiť wo škole deti každý deň dve hodiny.

Peľuch sa tážal: A čo ste učinili s chalupníkmi?

Na to odvetil úradník Rozumowski: My máme prirodzene činenie len s tými, ktorí ku Kobzanowmu majetku náležali. Urbárskych odbyli sme wyznačením im ku swobodnému držaniu istých rolí a lúčok. Dworným polepšili sme znamenite. Nawrátili sme im odňaté roľičky, dali drewa, určili neobmedzený predtým počet powinných dní, zrušili nutnosť pracovať, keď ich odrobia. Tí i títo sú úplne spokojní.

12.

Rúpený teda majetok, reknul Lukáč, stal sa spoločným imaním osminárov. Čože ste učinili strany účasti wo právach a užitku?

To bol tvrdý oriešok, pokýmal Raštic hlavou, pri tom bolý nešnádze, ktoré nám zapríčinily mnoho hlavnybolenia. Z postranní delali nám galibu i nassinci.

Doptošji tí, ktorí predali swoje oiminy pri rozhodnom trofu, widiac úspech chceli kúpu odvolať, behali na štolieu, po pravotároch. Krčmári, ktorí už boli dwadjať osmín k sebe priťahli, domáhali sa tiež k majetku, bo že ho kúpila obec a w obci sú i oni. S tymito prišlo na pravotu. My sme sa držali toho, že nie obec ako taká kúpila, než ipoloť nadobudnul majetok, a že kto nekupoval, imluwu nepodpísal, za nič neručil, žiadnu powinnosť na seba nemzal, tomu nič do kúpy. Súd dal nám za prawdu.

Medzi účastníkmi podniku powstalo weliké wrenie. Chceli dokonca majetok medzi sebou podeliť. Stálo ma to mnoho zápasu, až som im to z hlavy wybil. Ustúpili len tomu, že banka bude powažovať ipoloť za rozpustený, swoje peniaze za ohrožené, položí teda ruky na majetok a puští ho na bubon.

Nepreraziwšie s delením, počínali si aspoň zpurne, hlavate, šuromo, podlo. Keď sa na pozvanie shromaždili ku poradám, žiadali oľdomáše. Nechže nám wraj dajú šudoček, nech, weď je to naše, weď máme z čoho. Wnctení za to, prestali chodiť, reptali, že my seba sami majetok osobujeme, žreme a pijeme, im ničoho nedáme. Keď sa im kázalo do roboty, buď nešli,

buď prišli neskoro, a potom jeden pred druhým zaháľali. Kto mi wraj rozkáže? Keď chcem, robím, a keď chcem, nerobím. Snali pres všetky zápovede do leša statky, pustovali mladé stromky, nedali si rozkazať. Weď to wraj uasse. Čo komu do toho? Lejnika, keď ich wnháňal, zbili. Museli sme i stolicu wolať na pomoc.

Žkrotení pandúrmí, chodili wňkrikujúc, že sme tyrani, tisícraz horší od Kobzana. Tento wraj bol aspoň úrečitý pán: my sme len takí swetowci odkuď noha odkuď ruka.

Zwlaste na mňa sa zlobili: Hľa, hľa! Nedarmo, že býwa w kassieli, ale si i počína ako pán, ja jeho tolko a tolko. Istý surowý Bučak, ktorému woly boli zajaté, prišiel so sekerou do kassielu a hrozil mi smrťou, jestli mu woly w okamžení newydám. Akým ja wraj právom dám zajímať statok? Či je majetok jeho? wňkrikowal. Ten wssiwák, ten swetowec!

Žena plakala, prosila ma so slzami, abych sa neosskľiwil s tými zwermí, než zapľul všetky a wrátil sa do pokoja na faru. Ja som ale wýtrwal w nádeji, že to bude lepšie, i nezklamal som sa. Dimochowia šemrali, ale kus po kuse žkrotli.

13.

Domol, brat, pretrhnul ho Lukáč, ty ne-
odpovedáš na moju otázku. Ja to chcem weďeť,
w akom stoja pomeru ku majetku osminári?

Po vyhlásení osmín krečmářských, učinil žádosti jeho žádost Rastie, zůstalo ich 250. Na každou vydaly se čtyři také asi účastiny, ako w úrokovních a bankách, teda spolu tisíc. Dla počtu těchto účastin deli se celý zisk, případně ztrata, na tisíc částí.

Trhací účastiny ani při dělení nesmíobodno, oněm ale předávat a kupovat. Vyhládává se jen přepísání na druhé meno, na účastine samej a w zápisnici. To isté musí se stát při zdězení.

Ale tak, namítnul Lukáč, jedná se w rýjů medzi nás židi. Pokúpia účastiny a s časom dostanu i prewahu.

Do to sme se postarali, ozwal se Stupnický. Do potvrzených wrchnostenských stanow wniešli sme toto: Kdykolwek má byt přenesená účastina na druhé meno, wždy má práwo spolek odkúpit ju a podržet pre seba. Wtedy se takáto účastina zruší. Bude ich menej a wětší případně na každou užito.

To se také da obít, namítnul zase Lukáč. Žid učiní s oplanom živou smlowu. Udajú kupnu summu, aťu spolek nebude chciť zaplatit, a potom se podelia w užitku.

A túto cestu buršowej hry sme zatvorili, wylowetlowal ďalej Stupnický. W stanowách stojí i toto: Jestli by spolek, w čas predaju do cudzej ruly, nemohol se slohodit s účastinárom, určí sám hodnotu účastiny. Wezme se za základ

čistý minuloroční dôchodok z účastiny, jej tak rečená dividenda, a vyráta sa, koľký tomu odpovedá drief, íšeš od íta rátajúc. Tento drief je zákonná cena účastiny. Predawač cenu prijať musí. —

Nípoň pozastawujú korheli íwoje účastiny, namítнул eíšte Lufáč, a obkážia dlžobami.

Hja! wrhnul Stupnický rukou, w tom už ošobná íwoboda obmedzená byť nemôže. Kto komu w tom rozkáže? Odwrhnút člowek i sám život môže, nielen imanie. Priechod ale účastín do rúk židowských zamedzený je na dobro, leda žeby sami účastinári židow medzi íebä prijať chceli, w čom zasa potomkow zawiazať nelžä.

14.

No múdre íte wy to nawliekli, wyznał naposledok Lufáč. Wšsetko sa mi líbi, čo tu wi-
dím. Bodaí by nasledowaly obce nášeho prí-
kladu! Hýriví naši pánici predawajú rad radom
majetky, židi a cudzozemci ich skupujú. Užasný
je už počet nových týchto zemských pánow, ktorí
i mestá zaplawujú a wšsetky žiwosti tiahnu
ku íebe. Pre ních ítamajú sa hlavne i železnice.
To sú žlaby, ktorými tečie walne do zeme
cudzozemstwo a tržba židowská. Cudzozemcom
a židom dáno íwobodné pole ku celkowému po-
tlačeniu nášeho maloletého ludu. Í nosí už
Ízrael hlawu wysofo. Židi sa wzia nielen po

biednom ľudu, ako slovenskom tak maďarskom, než i po tej šľachte, pred ňouž sa nedávno v prachu plazili, medzi i ju rozličnými úskokmi ku zľazie, prevracajú súdy. Obec by mohla prekaziti tomuto prechádzaniu dosť ešte vždy ako si privilegovaného majetku do rúk židovských. Lebo obec vždy viac dať môže, nežli žid, ač i to má svoje medze, a chodi s úplnou zľazou, jestli sa deje bez rozumného vyrátania. Známy jedliakom, ktorí pri tom o svoje osminy prišli, keď pochybe cudzie majetky poľúpili. Pri múdrom ale vyrátaní a považení všetkých okolností obec viac môžu dať preto, že môžu, ako u nás, prispieť prácou, čo pri dobrej vôli a ochote ani nepocíť.

Keby takýchto úplne slobodných a zámožných obcí bolo mnoho, wtedy by celkom inakší život zakypel po krajne, nežli pri terajšom vysoko-welkomožno-paňsko-židovskom hospodárení s páleničiarmi a frčmami. Dedinský ľud by nežil viac len pálenice a židom, štal by sa zámožnejším a škrze to i ošvietenejším. Školstvo by sa zlepšilo, remeslá, obchod, wedy, umenia zdvihly. Už wtedy by wstúpila do života i náočajná občianska rovnoprávnosť a sloboda. Teraz je len na papieru. Nadprávie aristokratow ešte wždy trwá a duší život i w obciach i w župách. Zhowädilý ľud neumie použiť swojho práwa, ktoré mu dáwa zákon. Strofom tým len šlenka alebo palica. Celý ústawný život

náš je pri takom ľudu len smiešna komédia. A v terajších pomeroch ľud sa nezmení. Nič by ale tak neprišpelo k jeho osľechteniu, ako celkové vymazanie obcí zo zbytkov feudálnych.

Wtedy bn, dodal Semenák, i spisba a knižníctvo majú výdatnú podporu. Tí naši pánici, akých najviac, pečujú len o ničomný šľach, ľovečích pšov, pálenčiarne a newestky, židi uviazli weele v materializmu. To sa vrhá z jedného zisťného podniku do druhého, nič vyššieho nezná. Streže len zákon Možjissow, na novejšej spišbe nemeckej má len trnú účasť, na iných žiadnu. Plešá i teraz okolo zlateho telaka. Poľud tu hospodáril Kobzan, chodily mu jednu maďarské nowiny, Schelm-owi jednu nemecké. Žného diela ani ten nekúpil, ani tento. Žotay celkom pravdivo vytýkal šľowenským pánom, že keď o šľowenskej spišbe ničoho wedet nechcu, ani maďarskú nenapomáhajú. Teraz chodia do obce tri maďarské, dva nemecké a šiest šľowenských časopisow. Založili sme i knižnicu, kupujeme všetky diela šľowenské, daktoré i maďarské a nemecké. Ebierajúci na školy žiaci odnášali pred tým z Chujamw len pošmech a harušenie: teraz každý ide Boha chwáľiac so štyrmi zlatomkami. Máme i šľackú k hašeniu požiaru. Čo takéhoto dialo sa, poľud tu wľadli Schelm a Kobzan? Państwo čudského rázu len na štyroch sa wozit s hrľackami, pálenku pálit, polo- wať, newestky šintit a chýdež utiškowať do kwi.

Z tá do neba volajúca paniská spravodlivosť, to jej nestydaté poliečkovanie, to prijímanie osôb, to očividné nadržívanie pánovi vo všetkom, by prestaly, keby tie šľachtické dwory, z ktorých už zmizly derešse a drábi, prešli do spoločnej ruky mohutných obcí. Koľko wenzowských obcí, toľko by sme mali dakebajších kráľovských miest. Tieto boli prwe jedinými sídlami remesiel, priemyslu, tržby a oswety: pozatým boli by tým všetky polnie obce, keby ich wškolaci dáwif prestali.

Keby ti to bolo wšjade tak, ako na Chujame, ozwal sa učiteľ Kaňuch. Ale sú i takí páni, ktorí chwytne nadobývajú, nie keby predáwali. W mojom Káľmanowi sedí ti aspoň desať židow. Ani neje ani nepije, len majetky a osminy nadobýwa o samých zemiakoch a kyslom mlieku. —

To sa rozumie, bránil swoje Semenák, že niet wšjade Kobzanow, ale jest ich dost po krajne. A kde sa príležitosť naskytne, treba sa jej s obozretnosťou a rozumom uchopiť. Wzdychy a žaloby na paniskú spravodlivosť sú daremné a nemuzné. Treba siahnuť ku skutku, usilowať sa, wystawiť čertowi zlatý most, aby odišiel, učiniť polowičaté wymanenie vlastným pričinením celým. —

Len rozdrobenia majetkow, dodal Klastic, treba sa chrániť. To wytwára každý nákladnejší podnik, každý pokrok w polnom hospodárstwe.

Čo by bolo z našich veľkých, obširnými pozemkami vládnucích miest, keby ich mešťani podelili medzi sebou? Tej chvíle stratili by všetku významnosť. Nič by sa nedialo spojenými silami pre mesto vôbec, vyšší život by v nich zhasnul, mešťani premenili by sa v sprostých sedliakov.

Tak by i po dedinách s podelením väčšieho majetku všetky z jeho nadobudnutia poslé blahé následky zmizly. Rozdrobnie ho, a tam sme, odkud sme vyšli. V pár rokoch bude zase všetko divé, pusté, židovské, frémárske. S držebnosťou rozmnoží sa len pijanstvo drobných statkárom a poslednie veci budú horšie prvých.

Dobre by snáď bolo, poznamenal Lukáč, zaviesť pri zakúpení celého chotára česko-braterskú, herrnhuterskú spoločnosť práce a imania i požitkov. Vtedy by obce dokonale predstavovali jednu osobu, a podloží jednotných bola by jata na úzdu. Nikto by nemohol cvátať nemiata do pekla, lumpovať, márnit a potom žobrať. Každý by musel pracovať a každý bol by potom všetkým potrebným zaopatren.

To by bola druhá krajnosť, protirečil Rastie. Tým by sa zničila osobnosť, udušil výkon schopností jednotlivcom, premenili ľudia v púhe pracujúce masiny. Ani toho hľadáť slovenská nesúesie, do takých medzi pojať sa nedá. Najlepšie je, spojiť výhodnú osobnej slobody s výhodami veľkého majetku. Tento treba

udržať pohromade a zanechať pri tom každému jeho maličké imanie a sľobodné nakladanie so svojou účasťou. Tak sme učinili my.

15.

A dobre ste učinili, reknúť Beluch. Celé vaše zriadenie ja mi ľubi. Je mojím zdaniem možno najlepšie. Len to divné pretvorenie jednej z najšťkarejších obcí v najúhľadnejšiu nám ešte vysvetlite, rozumiem výstavnosť. Je domy sú z väčšej polovice nové, to pochádza od požiaru. Ale to div, že neporiadne roztratené drevenné chalupy premenily sa v postavené za šnúrou murovanice, že sa ťavajú rad radom, a že vyzerajú z ohľadu podobny i miery všetky na vlas rovnako.

Div to spolkovitosť, vzal slovo Kaštic. Keď požiar obrátil v popol väčšiu časť dediny, prišli pohorelci: Nech pomáhajú, nemáme ja čoho ľapiť.

Nemáte? reku. Hľa následky vášho ľahkomyselného hospodárenia! Pláčete vždy tie vaše ťmádné gágorý, vystrájate nákladné veselie, frštiny, torý; na možné nehody nemyslíte, proti nim sa neozbrojíte. Pozvite všetkých radom, i tých, ktorí nemohoreli.

Shromaždeným reknem: Budovanie stalo sa pre vás všetkých neodbytnou potrebou. Lebo i usťtrené ohňom budinky sú wetché, trvať dlho

nemôžu. Budete-li pri tom pokračovať každý sám pre seba, nepostačíte. Sjednotte sa teda, konajte spojenými silami, a vyjdete s polovicou nákladom, nebude vám treba ani žobrať po dedinách, ako činiavate.

Kto to rozumejú? táže sa s kyslou tvárou Belechavý.

Nestavajte, hovorím, žasa drevenné klieťky, než budujte na stálosť, keď máte dosť kamenia pod nohami. Delapajte sa ale od razu všetci do stavania, a každý o svojej ujme, než budujte všetci na jednu ruku jeden dom za druhým, až sa všetky vystavia. Wezmite do stálej služby na viac rokov dvanásť murárov, osem tesárov, štyroch tehliarov, dvoch mápenníkov, jedného stolára a jedného zámočníka. Títo nech pracujú na mieste bez prestania, pokúdkolwiek sa newystavia všetky domy, chliemy, pivnice, humny, sypárne. Robiť okolo toho so statkom i peši budete všetci, a náklady podľa budovísk, ktoré nie všetci potrebujete jednaké. Sedliak potrebuje viac a väčších budovísk, nežli chalupník.

Uby nepowstala medzi wami škriepka, komu sa má budovať skorej, bude sa budovať za radom, a potom sa určí žrebom, kto má utiahnuť do dwora.

Za ten čas utiahnu sa pohorelci, ktorí do stojacích domov, ktorí na faru, ktorí do kaštieľa.

Tieseň bude ja umenšovať 3 roka na rok. Z počiatku trpeť musíte.

A keď už tak všetko ma povstať nové, použijeme zlého k dobrému, rozšírime a uveďieme do poriadku obec. Nebudeme pri tom hladieť na pár šiah. Vymeriame hodne široké dvory a jady, ulicu priestrannú, a postavíme všetky budovišťa do radu. Vyznačí sa zvláštna miestnosť i pre remeselníkov, jestli by sa ktorí s časom medzi nami osadili a vykudovať chceli.

Takto hľa budú vyzerať domy, a takto obec! ukázal som im vyhotovené už pánom úradníkom nákrepy.

Výborná myšlienka! pretrhnuť ho Pseluch. Tak by sa mohli pretvoriť a obnoviť všetky naše škaredé, neporiadne po debrách a kútoch rozmetané dediny.

A hie najpohodlnejšie by sa to dalo uskutočniť, dodal Kaňuch, wtedy, keď obec stojí. Na popolišti, keď nikto nemá kam hlavu skloniť, za radom budovať trudno. Netreba čakať na požiar, než íreknúť sa, zrobiť všeobecný rozvrh, vymerať územie, a tak stavať na príhodnom mieste s celou pohodlnosťou. Naším dedinám bolo by za radom potrebné preniesť ich na príhodnejšie miesto. Ti starí hladali len skryšje, aby ich Tataři a Kurnci nenajšli. Na pohodlnosť wonfoncom nehladeli, ba aká je najneprihodnejšia k býwaniu miestnosť, takú vyhladali. Pri novom budovaní hľadí sa i dnes len na to,

aby každá chalupa ináče stála. Dwory sú také, ako by sme sa chceli pochlíbiť majsterstvom wjít ta s wozom a obrátiť ho. Je to wždy udalosť plná strachu, keď sa s plným wozom má wjít do humna alebo na dwor.

Rozosmiali sa na tom wšsetci, Rastie pokračował: S mojím ľudom sa to ľúbilo, len tí odporowali kujonský, ktorých požiar ušetril. Dali sa wšak i títo obmáčať, wyjma zatvrdilého lakomca Belechawého. Tento súkal, rozhadzował ja, že nikomu domy stawáť nebude a uvidí, kto ho prinúti.

Čo? našťočil posléze na neho richtár Ľučko. Ty celej obci wzdorovať budeš? Widiš, mrzký lakomce! Ani ja som newyhorel, a predca sa podrobujem užitočnému poriadku.

Won s tým huidošsom! wykrikli wšsetci rozjarení. Won s ním z dediny!

Wyhnať ho nemôžeme, čítal ich wždy rozvážlivý Ľučko, ale pretrhneme wšsetko s ním spojenie. Nebude nikto z nás obcowáť s tebou, keď si taký newsludníť.

Do mojho domu nenazri, ani ja newfročíim do twojho, oswedčowali rad radom, čo tak dojalo lakomca, že mu slzy wypadly a poddal sa.

Už sa zdalo byť w dobrej kolaji wšsetko, keď sa ozwal wzdorowite hrubianský bajuzatý Bučak: Slysíte mňa, wy účastníci. Načo nám Kobzanowski majetok? Sprawa nech wystawí

pre náš domy. Veď je to naše. Do iných nám nič. Ani ja za naše nikomu prosiť nebudeme.

Poslednie slová boli namerané oproti mne, a surowec ušhodil na chuť darabákom. Účastníci pokolembali ja, prišvedčovali surowcowi. Taký vám je ľud! Chceš-li mu ošojiť, musíš ja ozbrojiť anjelskou trpelivosťou.

Boli však to len pohorelci, ktorí žiadali, aby im majetok budoval domy. Ktorí nemohoreli, tí im odporovali, a ztrhla ja medzi nimi prudká švada.

Ja som ja v tomto smyslu osvedčil: Majetok Kobzanowski je spoločné imanie účastníkov, domy a osminy sú naše, vládnete nimi každý pre seba. Majetok sme ešte ani nemaplatili a s bankou nebudeme pohrávať. Čo myslíte? Zastavíme snad platenie a powieme tým pánom: Čakajte, až vystavíme dedinu? Naučili by nás oni! Spoločť vystaví domy len pre svojích dworních chalupníkov, pre kováča a kolára, potom krčmu a jatku, aby svoje právo udržal v platnosti, a škľep k wasseniu pohodliu, aby ste nemuseli pre každú malickosť behať do mesta. Wiac nad toto spoločť budovať nemôže. Poskytne však i vám značnej pomoci. Drewo k budowaniu a páleniu tehal a wápna dostanete. Widíte teraz, ako dobre ja štalo, že sme prišli ku lesom. Čo by ste si boli v tomto nešťastí počali? A prišiel vám celý majetok ako vo iných. Krajciara ste zaň neplatili. A teraz

nám, čo sme vám toľké dobrodenie pritiahli, utrhujete, zpurne sa proti nám staviate. To vedzte, že čo ste poslušnosťou vyhrali, to všetko môžete ztratit zaša surovou a nerozumnou zpurnosťou.

Neprotivíme sa! vzkríkli všetci, mnozí i zaplakali. Na tohto hrubiana nech neslúchajú, ale nech činia, čo za dobré uznajú.

Widiac ich zľotuutie, reknul som: Jedno sa vám ešte zo strann majetku pomôže. Musíme sa zaobísť nateraz bez pomoci vašej pri poľných prácach. Nahradíme to nájomníkami.

Potom som pristúpil k otázke peňažnej. Podajedni z vás majú pri ruce viac menej grošsa. Nemajúcim vypožičiame všetko, čo jest a bude vo vzájomnej pomoci. Dáte do zálohu vaše účastiny, a nepochybujem, že i mestská úrokovňa ich prijme, bo v dobrej stojíme powesti. Pozorujte, že vám tu zas vypomáha ten majetok, ku ktorému prišli ste len za vaše krížiky. Sú i takí, ktorí inde naleznú úverok. Kufy vám teraz rozviazať, ale hrdlo zaviazať, chcete-li sa dodelať dňom blahých a pokojných.

Návrh bol prijatý a hneď sme pristúpili k jeho uskutočneniu. Wyhorelá časť už je wystavená, zbýwa ešte newyhorelú zbúrať. Wtedy bude obec v poriadku. A ide nám to vždy ľahčejšie. Spolku už i sklep prináša mierne užitoť. Dali sme ho do prenájmu, tak i krému a jatku, počestným kresťanom.

W žiadnej jatke, ozwała sa pani Lufáčová, žid by sa monfoncom trpeť nemal. Porazí vždy statok w piatok, aby židi mali čerstvé mäso na šábes, a my už w nedeľu jeme hnilinu, pres týždeň hemží sa červíkmi.

A nás, prejal Rastic, plemeno židovské je wyforenené, až na toho welkomožného w kass-tieli. S odobraním im krčiem a jatky predali i osminy a wyklúdili sa. Bo žid bez krčiny, jatky a čachrow nebude. Wylúčené od majetku ich osminy skupil z wätsšej časti škrbný Belechawý.

16.

Pri štawani, pokračował, pocitili sme zmlásťte žive potrebu dobrých miestnych ciest. Či to nie hlúposť, howorim im, že statky wäšše w tom bahne, w tých hľbočizných kolajach, zabijate? Wiac im dáte, keď na takej ceste raz priveziete, ako čo byste po dwadšat wozow famenia a šstrku priviezli.

Namítli, či oni budú stlať cesty pre žida? Na škastie Schelm neodopierať, poslal i on svoje záprahy, cesty prišli do poriadku. Náš špolkowý záhradník wysadil ich po bokoch úrodnými stromkami.

Tenže pečuje o šady wšjetkých. Kdekoľweť sa wybuduje dom, tam i on hneď sa dostawí, riadi založenie šadu, dáwa do neho štepy. Lebo

za to ho platime. Nie pre škôš, pestovanie kvetom, držíme ho, než pre dochovávanie a ošľechtenie štrmomeho rastlinstva. Mohli ste idúci vidieť tie poriadne štepnice a jady pred i za domami. Teraz je to ešte všetko mladé, ale s časom bude ľud tento zaopatrený výbor- nou ovocinou a vezme z toho i pekný groš. Lebo záhradník len tie najvýbornejšie druhy pestuje. Učinili sme mu za povinnosť, učíť i chlapcom štepárstvu a diemčatá pestovaniu zeleniva.

Ten majetok, ktorý predtým slúžil len márnosti jednej rodiny, slúži teraz mnohonásobne obci a bude slúžiť bohda i celej krajne. Ráňle bude úplne vyplatený, hneď pošleme jedného mladíka do Švajciarska, naučiť sa hotomeniu šyra, druhého do Sliezka, poznať Dzierzonské pestovanie včiel. U náš promodí sa to všetko bez umenia, len tak na zdarboh. Mienime zaviesť i fabríky na sukno a cukor.

Kebyš' ty aspoň dvesto rokov žil, zasmial sa Lukáč. Ale keď my oči zavrete, kto vie, či to všetko pod krátkym časom nezapustne?

Dúfam, že nie, potešil ho Rastic. Spoloč je došť mohutný výkazat dobrý plat svojím úradským, doštane teda moždy ichopných mužom. S výchova učiní svoje. Ušilomnosťou pána učitelomou dorastá pokolenie zdarilejšie, nežli títo chowanci derešom a dráhom. Ba i títo štari hriešnici vzali už trochu iné mravy na jeba.

Rozmnožená zámožnosť činí ich ráznejšími. Ponemáh už i mrchnosti stoličné prestaly sa po nich vláčiť, mramni cit ich urážať, ani fortejši nemajú k nim prístupu, so svojimi haringami a ľudami pálenky, držia už dačo na svoju ľudskú hodnosť. Najväčší rozpustilci zhynuli biedne, lepší berú prísnejšiu, rozvážlivejšiu, ľudskejšiu podobu na seba. Otročka nešťudatoš a nepečlivosť sa umenšuje.

Zle si urobil, ozval sa s úsŕdeľnou tvárou Beluch, že si zmyšľil farárove dôchodky. Budú sa dobíjať ku fare lichí chýtráci, a vieš, že takýchto býva víťazstvo. Stydliavá schopnosť zriedka víťazí. Ani ty bys' nebol tu, keby fara bola bývala bohatá. Ba kebyš' teraz zanechal úrad a o rok ho znova pýtal, nemiem, či bys' ho obľahnul.

Hostia sa zasmiali, Rastie odvetil: Správnou majetku farár byť nemusí. Keby sa podarilo ešte tú obrezanú veľkomožnosť z toho kassieľa vypudiť a celý chotár spojiť, mohol by richtár byť učený muž, ako po mestách.

Tak by i malo byť, pomysľala sa pani Beluchová, bo tí wassi Chujawani sú už celí mešťani. Brzo sa tuším i w rúchu prewrhnú.

Rastie pokrútil hlavou: Nech sa oni len držia národného svojho rúcha. Dno tvorí tiež jednu pásku, ktorou malinké Slovensko je ku veľkému Slomanstvu príviazané. Príbuzne rúcho, reč, mravy, rowery, to všetko udržiuje

pomedomosť jednoho pôvodu, národného spolu-
náleženia. Bez toho slovanický kraj je tisícraz
krajsší, než u západných národov. Francúzskeho
sedliaka treba len vidieť, čo to za potwora,
v jeho po kolená siahajúcich nohaviciach a dre-
venných črievikách. Náš je proti nemu celý
hrdina. Radosť vidieť pekného, poriadne obleče-
ného šuhajca.

Ke tie ženské, zasmiala sa Zufáčová,
mohly by si predca letnice zaväzovať na bedrách,
nie pod pazuchami. Zdá sa, že chodia vo
wreciach.

Ke to utieranie nosov, zarehotal sa Ško-
rec, nechodí sa do šalónov. Sohne sa ti až
k zemi, zdvihne letnicu, obráti v opač, a wy-
siala sa do nej, alebo práve i do kofsele.

Strhnut sa z toho smiech, paničky sa za-
pýrily, Rastie zkýwal hlavou: Do letnic som
sa ešte nemiešal. Hladím len, ako stojí na
mojej starkej. Ke to som dosť už porúčal diev-
kam a parobkom, aby si nosové šiatky kúpili,
a nezahadzovali leda bolo, čo páni do wreča
kladú. —

17.

Predsedaajúca tlstá pani Stupnická reka:
Ten náš dobrý pán farár na všetko obracia
pozor, wyjma letnice, na čo zasa druhí páni
najviac hladievajú. On je ako spruha v hodi-

nách. Ako spruha uvádza do pohybu všetky kolesá: tak on celú obec. Nedá zaháľať nikomu, najde pre každého robotu. Od jedného podniku zachvacuje obec ku druhému. A všetko sa mu darí, bo postupuje rozumne, obcuje vo všetkom spravodlivo a bezziskne, je naozajným otcom všetkých. Nech nám ho Boh na mnohé letá živí! S tým wstala.

Sláva! wpadli w to všetci a odstrčili stolec. —

Ako odvetom na to, zahučal i na dwore presilný zo stých hrdiel výkrik: Sláva! zadunely tri silné výstrely, zamrzela čerstvá hudba. To bol výraz srdečnej vďačnosti farníkom. Rastie nechcel robiť žiaden hluk, ale oni zaopatrili bez jeho wedomosti i mažiare i hudákov a whrnuli sa wo swiatočnom rúchu do dwora. Mládenci boli podperení, dievčy w pártach, školské deti w tom úboru, w ktorom už ráno byly pozdravili pána farára. Postawili sa všetci oproti dmerom do polkola po vrstvách, napred školské deti, potom dievčy, potom mládenci, potom ženy, posléze mužovia. Pri samých wrátach stála ešte hrba otrhaných cigánow a žobrákow, medzi nimi zklúčený Rožuch a trasúci sa na celom tele Lipnický. Humenského nebolo už na swete, Zajac stál s predpásanou belawou záponkou medzi domácou čeladou. Wzalo to všetko zlý koniec, tí hrdinowia lumpáctwa, ktorých sme na počiatku boli poznali.

Mužští wšsetci smekli s úctou klobúk, keď holohlaví hostia myhrnuli sa na pomýšsené predodmerie, kde keďsi pán s veľikým nosom bol prísluhomal i pravodlivosť. Wýkriky šefly, hudba utíchla, keď poctivý richtár Hučko zo stupňa rukou fynul.

Predstúpiv so wšsetkou úctou pred osláwenca, takto sa mu primlumlil: Cirkew a obec chujawská wyslowujú mojim jazykom wasšej welebności swoju najsrdečnejšiu wdáčnosť a najpočornejšiu úctu. Wy ste ten muž, ktorý ste obe pomýššili a zwelebili. Boli sme pred wassim príchodom tí najbiednejší ľudia. Zpusťlosť nassa bola nejnierna. Chýlilo sa k tomu, že wšsetci klesneme za židowských paholkow. Wy ste nás nielen zo židowskej, než i z panskej porobn wytrhnuli. Už teraz, wassim pričinením, cítíme sa opravdu swobodnými, môžeme žiť dôstojne: Snášli ste s hrdinskou wytrwalosťou nerozumný odpor náš. Medali ste sa myšli ani flebetami ani newdáčnosťou, až ste sláwne zvíťazili. Žiw wás na mnohé, mnohé letá Boh. Pamiatka wassa bude požehnaná medzi nami i u potomstva nassého. Primoláwame wám z celej dusse: Sláwa!

Sláwa! wzkříknul srdečne celý pestrý zástup.

Rastie odwetil pohutým, rozplýwajúcim sa hlasom: Gladká je po wyštálých mnohých trudoch a prekonaných prekážkach wdáčnosť, akú mi teraz, draží moji, ústami wassého predstaveného

javíte. Nawracujem wám lásku tým, že i ja vzdávam česť wászej dôvere a poslušnosti, ktorá jedine mi umožnila vykonať dačo k wássemu prospechu. Ale nechcem, ani nemôžem to výlučne samému sebe pripisovať, čo dobrého a pekného sa previedlo. Za samotný nič bych nebol vykonal, kebych nebol našiel werných, oddaných, neziskných pomocníkov. Jedným z nich bol ste i wy, rychtárku. Razuť a rameno wásje stály mi vždy k službám. Hlavní ale spolu bojovníci moji boli a sú títo moji i wáši werní priatelia. —

S tým sa objal so Semenákom, Rozumowským a Stupnickým tak, že padnuvšie si okolo hrdla, utvorili kolo.

Tisíc hrdiel wyrazilo pri tom hromovité sláva, mažiare durkli, hudba zamznela, klobúky letely do výšky, ženy a dewy plakaly. Porosili sa wzájomnými ťzami i objímajúci sa priatelia. Ba málo bys' našiel suchých očí i na dwore a na powýššenom predodwerí.

PG Zaborsky, Jonas
5438 Dwa dni w Chujawe
Z2D9
1873

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY
